

Suvi Kosunen

Revisorns beslutsprocess vid going concern-anmärkningar

Vilka faktorer i företaget påverkar processen?

Pro gradu-avhandling i redovisning

Handledare: Karolina Söderlund

Fakulteten för samhällsvetenskaper
och ekonomi

Åbo Akademi

Åbo 2019

Förord

Äntligen färdig! Avhandlingen blev inte klar en minut i förtid, förrän studietiden började ta slut. Hela processen tog ganska lång tid att utföra, men till mitt försvar måste jag säga att jag har jobbat under hela studietiden. Mycket annat har också hänt, speciellt under de sista åren av studietiden, som har påverkat mina möjligheter att skriva avhandlingen. Det tog nästan tio år att bli klar med studierna. Studierna i sig tog ungefär de fem år det ska ta. Efter det var jag många år med i arbetslivet. Avhandlingen arbetade jag med totalt 1,5 år, men skrivandet tog på riktigt bara en bråkdel av det. Jag vill tacka min handledare Karolina Söderlund och min handledare före Karolina, Jonas Spohr. Den här avhandlingen skulle inte ha varit möjlig utan deras hjälp. Jag vill också tacka Jaana Aaltonen och Åsa Jakas som under hela min studietid har varit inspirerande och hjälpsamma lärare, och Sonja Vidjeskog och mina kompisar som använde mycket tid med min språkgranskning. Dessutom är jag mycket tacksam till de revisorer som hittade tid att delta i min intervju under en brådsakande tid av året. Jag vill också tacka min familj och mina kompisar som trodde på mig och på att jag får avhandlingen färdig.

Suvi Kosunen

Åbo, 17 april 2019

Ämne: Redovisning	
Författare: Suvi Kosunen	
Arbetets titel: Revisorns beslutsprocess vid going concern-anmärkningar - Vilka faktorer i företaget påverkar processen?	
Handledare: Karolina Söderlund	
<p>Abstrakt:</p> <p>Existerande forskning om faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar har fokuserat på faktorer som gäller revisorns oberoende. Syftet med denna avhandling var att undersöka vilka kännetecken i företaget revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem i Finland och vilka faktorer som leder till att ett företag får en anmärkning. Endast finska auktoriserade revisorer från Big 4-företag har valts som intervjuobjekt.</p> <p>Eftersom en djupare förståelse av revisorns beslutsprocess eftersträvades i studien är en kvalitativ forskningsstrategi mera ändamålsenlig att välja än en kvantitativ forskningsstrategi. Som avhandlingens metod valdes därför kvalitativa intervjuer. Avhandlingens resultat visar vilka olika faktorer som påverkar revisorns beslutsfattande mest och har rangordnats enligt den viktigaste först: 1) ekonomisk utveckling, 2) ledarförmåga, 3) ägande, 4) kundförhållandet.</p> <p>I undersökningen strävades efter tydliga och öppna frågor som inte påverkade intervjupersonernas åsikter för att öka avhandlingens validitet. En större mängd intervjuer hade möjligtvis kunnat påverka säkerheten i resultatet, men p.g.a. att intervjupersoner till största delen var eniga och svaren sammanhängde med litteraturen ansågs reliabilitet bra. Ett förslag till framtida forskning är att utföra studien med en större population och undersöka om det finns skillnad mellan Big 4- och icke-Big 4-revisorer.</p>	
Nyckelord: going concern, revisionsutlåtande, revisionsberättelse, beslutsprocess, revisionskvalitet, oberoende	
Datum: 14.5.2019	Sidoantal: 86

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.1 Problemdiskussion.....	3
1.2 Syfte.....	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Definitioner	5
1.5 Avhandlingens disposition	6
2 Revision och revisionsprocessen.....	7
2.1 Inledning	7
2.2 Allmänt om revision.....	7
2.3 Revisionskvalitet.....	8
2.4 Revisorns oberoende.....	9
2.5 Revisorns uttalanden.....	10
2.5.1 Antagandet om fortsatt drift stämmer, men det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor	12
2.5.2 Antagandet om fortsatt drift är inte berättigad.....	14
2.6 Going concern-anmärkningar	15
2.6.1 Typ I- och typ II-fel	17
2.6.2 Effekter av going concern-anmärkningar.....	18
2.6.3 Revisorns beslutsprocess	19
3 Faktorer som påverkar att en going concern-anmärkning ges.....	23
3.1 Inledning	23
3.2 Kundförhållandet.....	23
3.2.1 Revisorns mandattid	23
3.2.2 Företagets storlek	24
3.3 Ekonomisk utveckling	25
3.4 Ledarförmåga	28

3.5 Ägande	30
3.6 Förväntningar med stöd av litteraturen	30
4 Metod	33
4.1 Inledning	33
4.2 Val av forskningsmetod	33
4.3 Den kvalitativa forskningsprocessen	34
4.4 Insamling av data.....	35
4.5 Validitet, reliabilitet och objektivitet.....	36
4.6 Källkritik	37
5 Resultat av intervjuerna	39
5.1 Inledning	39
5.2 Bakgrundsinformation	39
5.3 Kännetecken för att identifiera going concern-problem.....	41
5.3.1 De första signalerna	41
5.3.2 Negativ resultatutveckling	43
5.3.3 Negativt eget kapital.....	44
5.3.4 Betalningsförmåga och insufficiens.....	45
5.3.5 Omorganiseringar	47
5.3.6 Andra tecken	48
5.4 Faktorerna som orsakar att ett företag får en going concern-anmärkning.....	48
5.4.1 Ledningens planer.....	48
5.4.2 Företagets ålder och storlek.....	49
5.4.3 Ägarstruktur	51
5.4.4 Nyckeltal, kassaflödesanalyser och ledarförmåga.....	52
5.4.5 Framtiden för företag med en going concern-anmärkning	54
6 Resultatanalys.....	56
6.1 Inledning	56

6.2 Ledarförmåga	56
6.3 Ekonomisk utveckling	59
6.4 Ägande	60
6.5 Kundförhållandet.....	62
7 Sammanfattning och slutsatser	65
7.1 Inledning	65
7.2 Sammanfattning av resultaten.....	66
7.3 Validitet och reliabilitet	70
7.4 Avhandlingens kontribution.....	71
7.5 Förslag till framtida forskning	71
Källor	73
Bilaga 1: Ett enskilt aktiebolags revisionsberättelse (med finansieringsanalys och verksamhetsberättelse).....	79
Bilaga 2: Intervjuguide på svenska.....	83
Bilaga 3: Intervjuguide på finska	85

Förkortningar

AICPA = The American Institute of CPAs

EU = Europeiska unionen

IFAC = The International Federation of Accountants

ISA-standarder = International Standards on Auditing

PCAOB = Public Company Accounting Oversight Board

SAS = Statement on Auditing standards

1 Inledning

Enligt bokföringslagens 3 kap. 3 § om övriga allmänna bokslutsprinciper ska den bokföringsskyldige förutsättas fortsätta sin verksamhet. Detta kallas också för fortlevnadsprincipen. I ISA-standarder nämns fortlevnadsprincipen som ett antagande om fortsatt drift. Med dessa båda avses going concern, som kommer från engelskan men också används i svenska språket. Dessa begrepp kommer att användas som synonymer i avhandlingen.

Enligt IAS 1 punkt 25 måste ledningen bedöma ett företags förmåga att fortsätta sin verksamhet när de sammanställer bokslutet. Bokslutet måste sammanställas enligt ett antagande om fortsatt drift med undantag för situationer där ett företag ska avslutas eller där dess verksamhet upphör eller företaget inte har någon annan möjlighet. Om det finns väsentlig osäkerhet om fortsatt drift, ska ledningen informera om dessa osäkerhetsfaktorer i bokslutet. Om bokslutet inte är fastställt enligt antagandet om fortsatt drift, ska information om detta ges i bokslutet och det ska framgå enligt vilken princip bokslutet är fastställt och varför antagandet om fortsatt drift inte kunde tillämpas. (IAS 1 punkt 25)

När företagsledningen bedömer företagets förmåga att fortsätta sin verksamhet, måste företagsledningen beakta all information som finns om företagets framtid för minst, men inte begränsat till, en tidsperiod på 12 månader efter räkenskapsperiodens slut. (IAS 1 punkt 26)

ISA 570 är en ISA-standard, som revisorer måste följa vid granskning av ett bokslut. I ISA 570 (omarbetad) punkt 1 bestäms tillämpningsområdet för standarden på revisorns ansvar vid revision av finansiella rapporter som gäller going concern samt implikationer för revisionsberättelsen. Enligt ISA 570 (omarbetad) punkt 6, som handlar om revisorns ansvar, ska revisorn skaffa tillräcklig revisionsevidens för att bedöma om ledningen har använt going concern-antagandet korrekt när de har sammanställt bokslutet och om företagets möjlighet att bibehålla going concern innehåller någon väsentlig felaktighet. Detta ansvar finns även om de finansiella

rapporterna är sammanställda enligt ett finansiellt ramverk, som inte kräver att ledningen bedömer företagets going concern. (ISA 570 omarbetad)

Information om företagets fortlevnadsförmåga i revisionsberättelsen krävdes första gången i Statement on Auditing standards (i forts. SAS) No. 2 (The American Institute of CPAs, i forts. AICPA, 1974). Därefter har SAS No. 34 (AICPA 1981) och SAS No. 59 (AICPA 1988) innehållit information om och riktlinjer för revisorns bedömning av och inkludering av going concern-problemet i revisionsberättelsen. (Jones 1996)

Enligt Jones (1996) måste revisorn enligt revisionsstandarder inkludera osäkerheten i revisionsberättelsen när det finns betydande tvivel gällande företagets fortlevnadsförmåga. Enligt AICPA (2010) är en oren revisionsberättelse revisorns enda verktyg att informera bokslutets läsare om företagets finansiella läge (Blay, Moon & Paterson 2016). Mutchler (1985) anser att en revisionsberättelse kan erbjuda nyttig information, eftersom revisorn har information om företaget och dess planer som inte är offentlig.

Bokslutets läsare anser att redogörelsen för bokslutet är en bekräftelse av företagets överlevnadsförmåga (Fischer, Marsh & Brown 2016). Om revisionsberättelsen innehåller en going concern-anmärkning, får det bokslutets läsare att vara på sin vakt (Fischer m fl 2016). Blays, Geigers och Norths (2011) undersökning visar att revisorns going concern-anmärkning är ett värdefullt medel att kommunicera risken till aktiemarknaden. Aktiemarknaden tolkar going concern-anmärkningen som ett viktigt kommunikationsmedel och den orsakar ett väsentligt skifte i strukturen av marknadsvärderingen av företag i ekonomiskt trångmål (Blay m fl 2011). Jones (1996) anser också att revisorns bedömning av företagets going concern erbjuder information till investerarna.

Enligt Altman och McGough (1974) påverkar revisorns personliga bedömning och uppskattning revisorns beslut om företagets förmåga att fortsätta going concern. Revisorerna har kritiserats för att de inte på ett korrekt sätt implicerat företag med going concern-problem och för att de har varit ovilliga att ge dessa företag going concern-anmärkningar (Ruiz-Barbadillo, Gómez-Aguilar, de Fuentes-Barberá & García-

Benau 2004). Det talas om typ I- och typ II-fel när revisorn har gjort en felaktig bedömning av företagets överlevnadsförmåga. Typ I-fel förekommer då revisorn framställer en going concern-modifierad revisionsberättelse men företaget inte går i konkurs (Carey, Kortum & Moroney 2012). Typ II-fel förekommer däremot då revisorn inte ger en going concern-anmärkning och företaget går i konkurs inom ett år från utgången av den räkenskapsperiod då företaget har fått going concern-anmärkningen (Carey m fl 2012).

1.1 Problemdiskussion

Varför är det viktigt att företagets bokslut är fastställt enligt ett antagande om fortsatt drift? Ett antagande om fortsatt drift är en grundläggande princip, när man behandlar fastställande av bokslut. I ISA 570 (omarbetad) sägs att enligt antagandet om fortsatt drift tänks verksamheten fortsätta inom förutsägbar framtid. Enligt denna regel antecknas tillgångar och skulder till balansräkningen enligt antagandet att företaget kan amortera sina skulder och realisera sina tillgångar i sin vardagliga verksamhet (Tilintarkastajan raportointi 2016). Också enligt bokföringslagens 3 kap. 3 § om övriga allmänna bokslutsprinciper ska den bokföringsskyldige förutsättas fortsätta sin verksamhet. Om man inte kan använda antagandet om fortsatt drift vid fastställandet av bokslutet, måste det beaktas vid värdering av balansräkningens bestående aktiva som måste värderas till verkligt värde (Torkkeli 2016).

Revisorns oberoende och going concern är ett tema som det finns mycket forskning om. Revisorns oberoende och revisorns arbetskicklighet har studerats i olika länder med hjälp av going concern-anmärkningar. Det har också undersökts om revisorns arvoden från övriga tjänster påverkar revisorns oberoende genom att man har studerat om going concern-anmärkningar stämt och företag gått i konkurs ett år från anmärkningen (Read 2015, Ratzinger-Sakel 2013, Callaghan, Parkash & Singhal 2009, Basioudis, Papakonstantinou & Geiger 2008, Robinson 2008 och Vanstraelens 2002). Man har även studerat ifall det faktum att revisorn är från Big 4-företag påverkar revisorns benägenhet att ge en going concern-anmärkning (Geiger & Rama 2006, Ruiz-Barbadillo m fl 2004, Vanstraelen 2002, och Mutchler 1986).

Existerande forskning om faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar har fokuserat på faktorer som gäller revisorns oberoende. Det finns mindre forskning om vilka faktorer i företaget och företagets finansiella rapporter påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar. Det finns heller ingen färsk forskning gällande vilka kännetecken revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem. Vilka faktorer gör att ett företag med problem i going concern får en going concern-anmärkning? För revisorns beslut om företagets förmåga att fortsätta going concern behövs enligt Altman och McGough (1974) revisorns personliga bedömning och uppskattning. Det här orsakar att revisorns bedömning av företagets going concern inte är lätt att göra och det är möjligt att revisorn gör en felbedömning.

1.2 Syfte

Syftet med denna avhandling är att undersöka vilka kännetecken revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem i Finland och vilka faktorer som leder till att ett företag får en going concern-anmärkning. Syftet är också att försöka rangordna faktorerna för att förstå vilken faktor som mest påverkar revisorns beslutsfattande. Den övergripande forskningsfrågan är:

Vilka faktorer orsakar att en revisor ger en going concern-anmärkning åt företaget?

De underlydande forskningsfrågorna är:

Vilka är de viktigaste faktorerna som påverkar revisorns beslutsprocess gällande going concern-anmärkningar?

Vilka kännetecken använder revisorn för att identifiera företag med going concern-problem?

Dessa frågor kommer att undersökas genom en kvalitativ intervjustudie med finska auktoriserade revisorer.

1.3 Avgränsningar

Syftet med avhandlingen är att undersöka vilka kännetecken som påverkar revisorns beslutsprocess gällande going concern-anmärkningar i Finland. Endast finska auktoriserade revisorer har valts som intervjuobjekt.

Geigers och Ramas (2006) forskning visar att Big 4-företagen gör både mindre typ I- och typ II-fel. Enligt Boone, Khurana och Raman (2010) finns det svag evidens, att Big 4-företagen har högre benägenhet att ge going concern-anmärkningar åt företag i finansiellt trångmål. På basis av de här forskningarna har till denna avhandling valts att endast intervjua revisorer från Big 4-företagen.

1.4 Definitioner

I det här kapitlet kommer de mest använda begreppen att gås i genom och vid behov förklaras.

Ett begrepp som används upprepade gången i denna avhandling är **going concern**. Enligt Mutchler (1986) menas med en going concern-anmärkning att revisorn överväger om företaget har förutsättningar att fortsätta sin verksamhet. Om revisorn misstänker att företaget inte kan fortsätta sin verksamhet måste revisorn överväga att ge en going concern-anmärkning. Enligt bokföringslagens 3 kap. 3 § om övriga allmänna bokslutsprinciper ska den bokföringskyldige förutsättas fortsätta sin verksamhet. Detta kallas också för fortlevnadsprincipen. I ISA-standarder nämns fortlevnadsprincipen som ett antagande om fortsatt drift. Med dessa båda avses going concern, som kommer från engelskan men också används i svenska språket. Dessa begrepp kommer att användas som synonymer.

Med begreppen **revisionsberättelse** menas revisionsberättelsen som beskrivs i revisionslagens 3 kap. 5 §.

Med **revisionsammanslutning** uppfattas en sammanslutning som beskrivs i revisionslagens 1 kap. 2 § 5 mom. Med **revisionsbyrå** anses andra företag än revisionsammanslutningar som erbjuder revision. Revisionsbyråer kan också användas

som kollektiv i betydelsen alla företag som erbjuder revision inklusive revisionsammanslutningar.

Med **Big 4-företagen** menas de fyra största revisionsammanslutningarna. De revisionsammanslutningar som hör till Big 4-företagen är Deloitte, Ernst & Young (EY), KPMG och PwC. **Big 5-företagen** inkluderar de ovannämnda samt Arthur Andersen. Arthur Andersen var en revisionsbyrå, som grundades i Chicago år 1913 (Yates Reuterluss & Song 2005). I samband med Enrons konkurs år 2001 upplöstes Arthur Andersen (Yates Reuterluss & Song 2005). I några äldre undersökningar nämns **Big 6** eller **Big 8-företagen**. Dessa avser de 6 eller 8 största revisionsammanslutningarna globalt.

Med **små företag** avses i denna avhandling företag definierat i bokföringslagens 1 kap. 4 a §. Med **mikroföretag** avses företag definierat i bokföringslagens 1 kap. 4 b § och med **stora företag** avses företag definierat i bokföringslagens 1 kap. 4 c §.

1.5 Avhandlingens disposition

I detta första kapitel behandlas avhandlingens syfte, varför ämnet har valts och hur ämnet är avgränsat. Kapitlet innefattar också problemdiskussionen och avhandlingens disposition. I kapitel två presenteras den teoretiska referensramen för ämnet. Där beskrivs allmänt revision, revisorns uttalanden, revisionskvalitet, revisorns oberoende och revisorns beslutsprocess. I kapitel tre diskuteras de olika faktorerna som kan påverka revisorns beslutsprocess. I det fjärde kapitlet behandlas avhandlingens forskningsmetod. Informationen för avhandlingen har samlats in genom intervjuer med finska auktoriserade revisorer och deras svar genomgås i kapitel fem. I det sjätte kapitlet analyseras de resultat som framkommit i kapitel fem. I det sjunde kapitlet dras med hjälp av teorin i kapitel två och tre slutsatser från de resultat som fåtts i kapitel sex. Det sjunde kapitlet sammanfattar även avhandlingen och diskuterar förslag till fortsatt forskning.

2 Revision och revisionsprocessen

2.1 Inledning

I det här kapitlet presenteras allmänt revision, revisionskvalitet och revisorns oberoende. I detta kapitel diskuteras även varför going concern-anmärkningarna är viktiga för bokslutets läsare och vilka effekter going concern-anmärkningarna kan ha. Även revisorns beslutsprocess gällande going concern-anmärkningar beskrivs.

2.2 Allmänt om revision

Bokslutet kvantifierar ett företags finansiella läge och dess resultat från verksamheten vid bokslutsdatumet. En revisionsberättelse tillfogar en kvalitativ dimension till informationen. En revisor är en förmedlare mellan bokslutsförfattare och bokslutsläsare. (Altman & McGough 1974)

Enligt revisionslagens 2 kap. 2 § ska sammanslutningar och stiftelser välja en revisor när minst två av följande kriterier uppfylls såväl under den avslutade räkenskapsperioden som under den omedelbart föregående perioden:

- ✓ balansslutningen är över 100 000 €,
- ✓ omsättningen eller motsvarande avkastning är över 200 000 €
- ✓ antalet anställda är över tre i medeltal.

Vad är revision? Enligt ISA 200 punkt 11 är revisorns övergripande mål vid utförande av en revision av finansiella rapporter att hen uppnår rimlig säkerhet att de finansiella rapporterna inte innehåller väsentliga felaktigheter, som beror på missbruk eller fel och för att kunna uttala sig om de finansiella rapporterna och kommunicera sina iakttagelser enligt kraven i ISA. (ISA 200 punkt 11)

Revision regleras av revisionslagen och bestämmelser finns också i statsrådets förordning om revision. Revisionslagen innehåller i huvudsak bestämmelser om revision, godkännande av revisor, styrning och tillsyn. Bestämmelser om revision finns också i många samfundslagar som till exempel i aktiebolagslagen, i lagen om andelslag och i lagen om bostadsaktiebolag. Även t.ex. reglering från Europeiska unionen (i

fortsättningen EU) reglerar revisionen. Också revisionens styrnings- och bevakningsorganisationer och revisorernas egna organisationer har gett anvisningar och rekommendationer om god revisionssed. The International Federation of Accountants (i fortsättningen IFAC) har gett ISA-standarder (International Standards on Auditing). Suomen Tilintarkastajat ry är medlem i IFAC och har förbundit sig att följa ISA-standarderna. (Tomperi 2016)

Hurdan är en bra revisor? I revisionslagens 4 kap. beskrivs övriga bestämmelser gällande revisorer. En revisor ska utföra sina uppgifter med yrkeskunskap, integritet och objektivitet och behålla sin yrkesmässiga kritik och omsorg som beaktar det allmänna intresset (Revisionslag 4 kap. 1 §). Revisorn måste också upprätthålla och utveckla sin arbetskunskap (Revisionslag 4 kap. 2 §). Revisorn måste även följa god revisions sed när hen utför de uppgifter som nämns i revisionslagen (Revisionslag 4 kap. 3 §). Revisorn ska vara oberoende på det sätt som oberoende definieras i revisionslagens 4 kap. 6 §.

2.3 Revisionskvalitet

Vad är revisionskvalitet? Enligt ISA 220 punkt 6 är revisorns mål att införa sådana kvalitetskontrollåtgärder på uppdragsnivån att hen får rimlig säkerhet att

1. ”revisionen följer standarder för yrkesutövningen och tillämpliga krav i lagar och andra författningar, och
2. att lämnad revisors rapport är korrekt med hänsyn till omständigheterna”. (ISA 220 punkt 6)

DeAngelo (1981) definierar revisionskvalitet som sannolikheten att revisorn både a) upptäcker väsentliga felaktigheter i kundens bokföringssystem och b) rapporterar felen. Sannolikheten att revisorn upptäcker väsentliga felaktigheter beror bl.a. på revisorns tekniska kapacitet, granskningsåtgärder gjorda hos kunden och omfattningen av provtagning. (DeAngelo 1981). Sannolikheten att revisorn rapporterar upptäckta fel beror på revisorns oberoende hos denna specifika kund (DeAngelo 1981). Boone m.fl. (2010) använde revisorns benägenhet att ge going concern-anmärkningar åt företag i finansiella trångmål som mått på revisionskvalitet.

Faktorer som uppmuntrar revisorn till att utföra sitt arbete med hög revisionskvalitet är risken att förlora sitt rykte och utsättas för klagomål. (Krishnan & Krishnan 1996, Ruiz-Barbadillo m fl 2004 och Boone m fl 2010)

2.4 Revisorns oberoende

Varför är det viktigt att revisorn är oberoende? Enligt ISA 200 A 18 är det i allmänhetens intresse att revisorn är oberoende gentemot det företag som revideras, när det gäller ett revisionsuppdrag. Det att revisorn är oberoende gentemot företaget säkerställer revisorns möjlighet att utforma ett uttalande utan att påverkas av faktorer som kunde påverka revisorns uttalande. Då revisorn är oberoende, förbättras revisorns möjlighet att agera med integritet, det vill säga förhålla sig objektiv och professionellt skeptisk. (ISA 200 A 18)

Revisionslagens 4 kap. 6 § handlar om revisorns oberoende ställning. Enligt lagen ska en revisor vara oberoende under den tid som arbetet utförs och den tid som det granskade bokslutet omfattar.

I revisionslagens 4 kap. 7 § listas de tillfällen då en revisor inte är oberoende. Dessa är t.ex. när revisorn är bolagsman, styrelsemedlem eller medlem av förvaltningsrådet, verkställande direktör eller motsvarande i företaget eller i ett företag som hör till samma koncern eller i ett intresseföretag. Revisorn får heller inte sköta företagets bokföring eller medelsförvaltning. Revisorn får inte vara anställd hos företaget. Revisorn får inte ha direkt eller indirekt äganderätt eller rätt till aktier. Revisorn får inte ha ett penninglån från företaget, en säkerhet eller motsvarande förmån från företaget eller dess ledning. Revisorn och hans närmaste krets får inte äga finansiella instrument som företaget, som är revisionsobjekt, har emitterat eller garanterat. Någon i företagets ledning eller av de personer som tar hand om företagets bokföring eller medelsförvaltning får inte vara revisorns make, bror eller syster eller släkting i rakt upp- eller nedstigande led. Om revisorns make eller släkting i rakt upp- eller nedstigande led har en betydlig äganderätt eller annan rätt i revisionsobjektet kan revisorn inte anses vara oberoende. (Revisionslag 4 kap. 7 §)

Styrelsemedlemmar i Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB) har lyft upp möjligheten att en ökning av arvoden från övriga tjänster kan riskera revisorns oberoende (Read 2015). När revisorn erbjuder betydande mängder övriga tjänster till revisionskunden kan det orsaka att revisorn lättare följer ledningens önsningar när svåra bedömningar måste göras (Basioudis m fl 2008). Det finns mycket olika undersökningar vare sig arvoden påverkar revisorns going concern-rapportering eller inte. Det har undersökts hur revisionsarvoden påverkar, hur arvoden från övriga tjänster påverkar och hur arvoden från skattetjänster påverkar revisorns rapportering och hur arvoden från övriga tjänster i relation till revisionsarvoden påverkar revisorns oberoende.

Vanstraelens (2002) resultat från Belgien visar att revisorer är mindre benägna att ge going concern-anmärkningar till kunder som betalar mera för revisionen. Ratzinger-Sakel (2013) har undersökt förhållandet mellan revisionsarvoden och revisorns oberoende med hjälp av going concern-anmärkningar i Tyskland. Undersökningen har gjorts genom att undersöka om de övriga tjänsterna revisorn har erbjudit har påverkat revisorns oberoende (Ratzinger-Sakel 2013). Detta har undersökts genom att använda going concern-anmärkningar som mått på revisionskvalitet (Ratzinger-Sakel 2013). Undersökningens resultat visar att tyska revisorer inte är mindre oberoende även om arvodena från övriga tjänster är höga (Ratzinger-Sakel 2013).

2.5 Revisorns uttalanden

I det här kapitlet går igenom hurdana uttalanden revisorn kan ge gällande going concern i olika situationer i Finland. Revisionslagens 3 kap. 5 § behandlar revisionsberättelsen. Enligt revisionslagens 3 kap. 5 § ska en revisor avge en daterad och undertecknad revisionsberättelse från varje räkenskapsperiod. Enligt samma paragrafs 2 mom. ska i revisionsberättelsen finnas ett yttrande vare sig bokslutet uppfyller de lagstadgade kraven. Ett av de lagstadgade kraven som nämns i revisionslagens 3 kap. 5 § 2 mom. är fullföljandet av de allmänna bokslutsprinciperna. Dessa bokslutsprinciper beskrivs i bokföringslagens 3 kapitel 3 §. När man upprättar bokslutet i enlighet med bokföringslagens 2 och 2 a § och när den ingående balansen

upprättas är den första principen som ska följas i lagen att "den bokföringsskyldige ska förutsättas fortsätta sin verksamhet". Denna princip kallas också fortlevnadsprincipen.

Enligt revisionslagens 3 kap. 5 § 2 mom. ska revisorn i revisionsberättelsen yttra sig om bokslutet uppfyller de lagstadgade kraven. Detta yttrande kan vara av standardformat, med reservation eller med avvikande mening. Om revisorn inte kan ge något yttrande, ska detta också meddelas i revisionsberättelsen. I revisionsberättelsen ska de omständigheter nämnas som kan ge väsentlig orsak att tvivla på sammanslutningens förmåga att fortsätta going concern. (Revisionslagen 3 kap. 5 §)

Enligt IAS 1 punkt 25 måste ledningen bedöma företagets förmåga att fortsätta verksamheten när de sammanställer bokslutet. Bokslutet måste sammanställas enligt antagandet om fortsatt drift med undantag av en situation där företaget ska avslutas eller dess verksamhet ska upphöras eller företaget inte har någon annan möjlighet att fortsätta. Om det finns väsentlig osäkerhet om fortsatt drift, ska ledningen ta upp dessa osäkerhetsfaktorer i bokslutet. Om bokslutet inte är fastställt enligt antagandet om fortsatt drift ska information om detta ges i bokslutet och det ska framgå enligt vilken princip bokslutet har fastställts och varför antagandet om fortsatt drift inte kunde tillämpas. (IAS 1 punkt 25)

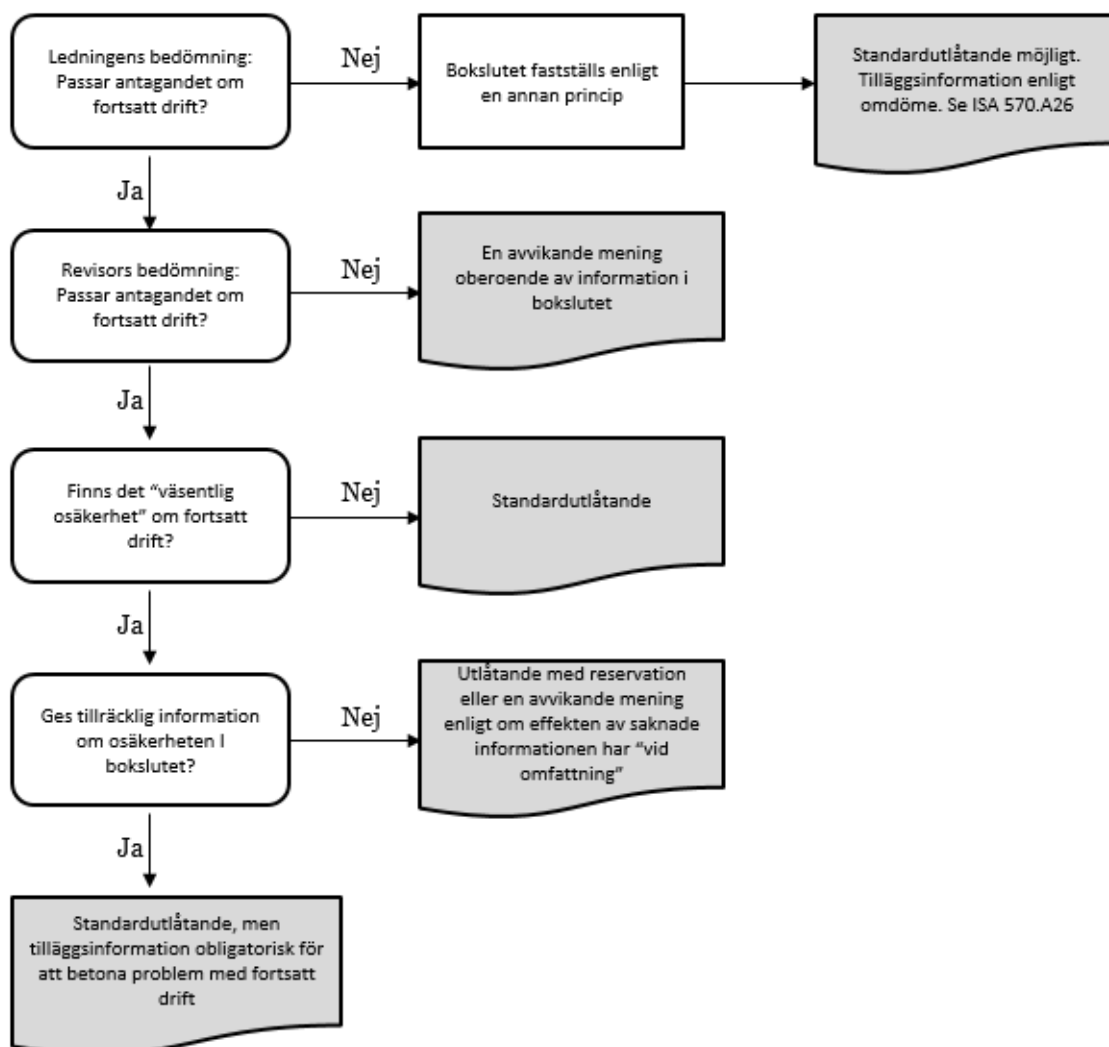
Enligt bokföringslagens 3 kap. 3 § om övriga allmänna bokslutsprinciper ska den bokföringsskyldige förutsättas fortsätta sin verksamhet. Detta kan också antas innehålla krav om att ledningen ska bedöma företagets förmåga att fortsätta verksamheten och att väsentliga osäkerhetsfaktorer ska anges i bokslutet (Tilintarkastajan raportointi 2016).

Revisorn är skyldig att skaffa tillräcklig revisionsevidens för att bedöma ledningens bedömning av fortsatt drift. Med den revisionsevidens som revisorn har skaffat ska revisorn dra slutsatser om det finns någon väsentlig osäkerhet i företagets förmåga att fortsätta verksamheten. Revisorn ska rapportera enligt ISA 570 om de observationer som har gjorts. (Tilintarkastajan raportointi 2016)

Enligt ledningens bedömning, de bevis revisorn har skaffat och de konklusioner revisorn har gjort ska revisorn bedöma om det behövs ett villkorligt utlåtande. Nedan i

figur 1 finns förenklat sammanställt de olika situationerna som påverkar revisorns utlåtande då det gäller fortsatt drift. (Tilintarkastajan raportointi 2016)

Figur 1: Revisorns utlåtande gällande fortsatt drift

Källa: Tilintarkastajan raportointi 2016 s. 284. (Egen översättning)

2.5.1 Antagandet om fortsatt drift stämmer, men det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor

ISA 570 (omarbetad) lyfter fram revisorns åtgärder i situationer där det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor i en fortsatt drift. I sådana situationer måste revisor bestämma följande:

- ✓ Ger bokslutet tillräcklig information om centrala händelser och omständigheter som orsakar en väsentlig osäkerhetsfaktor med fortsatt drift och presenterar ledningens planer för åtgärder som ska vidtas?
- ✓ Är det klart och tydligt angett i bokslutet att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor relaterad till evenemang och omständigheter som orsakar betydande tvivel om företagets förmåga att förbli going concern och orsakar det här att det kan vara möjligt att företaget inte kan realisera sin förmögenhet eller amortera sina skulder med normal affärsverksamhet? (ISA 570 omarbetad punkt 19 och A22-A23)

Om bokslutet ger tillräcklig information om en väsentlig osäkerhetsfaktor som finns då det gäller fortsatt drift ska revisor uttala sig enligt standardutformningen, men revisorn är förpliktad att ta in ett stycke i revisionsberättelsen under rubriken "Upplýsingar av särskild betydelse". Nedan finns ett exempel. Att bokslutets läsare identifierar att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor med fortsatt drift är en viktig aspekt för bokslutets läsare och det är orsaken till att det lyfts upp separat i revisionsberättelsen. Avsnittet "Upplýsingar av särskild betydelse" finns efter avsnittet "Grund för uttalandet" i revisionsberättelsen (som bilaga 1 finns en revisionsberättelse för ett enskilt aktiebolag med finansieringsanalys och verksamhetsberättelse). Där betonas var i noterna punkterna som behandlades i kapitel 2.2.1 förklaras. Här tas också upp att evenemangen och omständigheter i fråga orsakar en väsentlig osäkerhetsfaktor för företagets möjligheter att fortsätta som going concern samt att revisionsberättelsen inte har modifierats då det gäller den aktuella aspekten. (Tilintarkastajan raportointi 2016)

Upplýsingar av särskild betydelse

Utan att det påverkar vårt uttalande vill vi fästa uppmärksamheten på not X i de finansiella rapporterna, som anger att företaget redovisar en förlust på ZZZ för det år som slutade 31 december 20X1 och att företagets kortfristiga skulder per detta datum översteg dess totala tillgångar med YYY. Dessa förhållanden tyder, tillsammans med de andra omständigheter som nämns i not X, på att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten. (FAR Akademi ISA 570 fortsatt drift A 21 s. 410)

Om bokslutet inte ger tillräcklig information om en väsentlig osäkerhetsfaktor, måste revisorn uttala sig med reservation eller uttala en avvikande mening beroende på

situationen (regleras i ISA 705 omarbetad). Revisorns ska i avsnittet "Grund för uttalande med reservation" (med avvikande mening) nämna "att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten och att de finansiella rapporterna inte tillräckligt upplyser om detta". (ISA 570 omarbetad punkt 23)

Nedan finns ett exempel på hur texten ser ut i revisorns uttalande med reservation.

Grund för uttalande med reservation

Företagets finansieringsavtal löper ut och utestående belopp förfaller till betalning den 19 mars 20X1. Företaget har inte kunnat omförhandla avtalen eller skaffa ny finansiering. Denna situation tyder på att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten, och därför kan företaget kanske inte realisera sina tillgångar och betala sina skulder inom ramen för den normala affärsverksamheten. De finansiella rapporterna (och tillhörande noter) upplyser inte tillräckligt tydligt om detta förhållande. (FAR Akademi ISA 570 Fortsatt drift A 23 s. 410)

Uttalande med reservation

Enligt vår uppfattning ger de finansiella rapporterna, förutom de ofullständiga upplysningarna om det förhållande som beskrivs i stycket Grund för uttalande med reservation, en i alla väsentliga avseenden rättvisande bild (eller "en sann och rättvisande bild") av ABC-företagets finansiella ställning per den 31 december 20X1 och av dess finansiella resultat och kassaflöden för året enligt... (FAR Akademi ISA 570 Fortsatt drift A 23 s. 410)

2.5.2 Antagandet om fortsatt drift är inte berättigad

Om bokslutet är fastställt enligt antagandet om fortsatt drift men revisorn anser att det inte var berättigat att ledningen använde antagandet, måste revisorn ge ett uttalande med avvikande mening (ISA 570 Fortsatt drift omarbetad punkt 21). Det påverkar inte om det i bokslutet finns nämnt om den oriktiga användningen av antagandet om fortsatt drift (ISA 570 Fortsatt drift omarbetad A 26).

Nedan finns ett exempel på hur texten ser ut i revisorns uttalande med avvikande mening.

Grund för uttalande med avvikande mening

Företagets finansieringsavtal har löpt ut och utestående belopp förfaller till betalning den 31 december 20X0. Företaget har inte kunnat omförhandla avtalen eller skaffa ny finansiering och överväger en konkursansökan. Dessa händelser tyder på att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor som kan leda till betydande tvivel om företagets förmåga att fortsätta verksamheten och därför kan företaget kanske inte realisera sina tillgångar och betala sina skulder inom ramen för den normala affärsverksamheten. De finansiella

rapporterna (och tillhörande noter) upplyser inte om detta förhållande. (FAR Akademi ISA 570 Fortsatt drift A 23 s. 410)

Avvikande mening

Enligt vår uppfattning ger de finansiella rapporterna, på grund av att den information som nämns i stycket Grund för uttalande med avvikande mening har utelämnats, inte en rättvisande bild (eller "en sann och rättvisande bild") av ABC-företagets finansiella ställning per den 31 december 20X1 och av dess finansiella resultat och kassaflöden för året enligt... (FAR Akademi ISA 570 Fortsatt drift A 23 s. 411)

Om antagandet om fortsatt drift inte är berättigat, fastställs bokslutet enligt något annat antagande, t.ex. enligt antagandet om likvidation. Det kan vara möjligt för revisorn att granska ett bokslut som är fastställt enligt något annat antagande, om revisorn bestyrker att det är acceptabelt att använda antagandet för de omständigheter som råder. Det kan vara möjligt för revisorn att ge ett revisionsutlåtande av standardformat, förutsatt att det finns tillräcklig information i bokslutet om det antagande som har använts, men det kan vara nödvändigt att inkludera ett kapitel i revisionsberättelsen med upplysningar av särskild betydelse enligt ISA 706 (omarbetad) för att fästa läsarens uppmärksamhet vid antagandet som har använts och orsaker till att det har använts. (ISA 570 Fortsatt drift omarbetad A 27)

2.6 Going concern-anmärkningar

Carmichael klassificerar (enligt Altman & McGough 1974) faktorer som indikerar problem med going concern enligt följande:

- A. Finansiella problem: svårigheter att fullgöra sina plikter
 1. Likviditetsproblem: företagets kortfristiga skulder överstiger kortfristiga fordringar vilket orsakar svårigheter att fullgöra plikter för närvarande.
 2. Problem med eget kapital: företagets betalningsförmåga är tvivelaktig p.g.a. att det inte finns balanserad vinst från föregående räkenskapsperioder eller p.g.a. att de totala skulderna överstiger de totala tillgångarna.
 3. Betalningsförsummelse av lån: företaget kunde inte betala lån enligt amorteringsplanen eller har brutit mot ett eller flera lånevillkor.
 4. Brist på finansiering: företaget har begränsad eller ingen möjlighet att få finansiering

B. Operativa problem: brist på operativ framgång

1. Fortsatta operativa förluster: företaget har inte gjort resultat under mera än en räkenskapsperiod
2. Framtida omsättning är osäker: omsättningen räcker inte till dagliga operativa behov eller att företaget haft operativa nedskärningar, till exempel minskning av personal
3. Möjligheten att operera är riskerad: en pågående process gällande operativ verksamhet kan riskera verksamheten eller orsaka att leverantörer inte vill agera med företaget
4. Dålig kontroll över verksamheten: företagets ledning har misslyckats med att kontrollera den operativa verksamhet vilket har orsakat upprepade och okorrigerade problem. (Carmichael enligt Altman & McGough 1974)

Läsaren uppfattar redogörelsen för bokslutet som en bekräftelse av företagets överlevnadsförmåga (Fischer m fl 2016). Om revisionsberättelsen innehåller en going concern-anmärkning gör den bokslutets läsare oroad (Fischer m fl 2016). Blays med fleras (2011) undersökning visar att revisorns going concern-anmärkning är ett värdefullt medel att kommunicera risken åt aktiemarknaden. Aktiemarknaden tolkar going concern-anmärkningen som ett viktigt kommunikationsmedel som leder till ett väsentligt skifte i strukturen av marknadsvärderingen av företaget i ekonomiskt trångmål (Blay m fl 2011). Enligt Rodgers, Guiral och Gonzalo (2009) behövs detta till exempel vid beslut om investering eller långivning. Beslutet om going concern-anmärkningen är svårt och kräver bedömningsförmåga av revisorn (Carson, Fargher, Geiger, Lennox, Raghunandan & Willekens 2013).

Revisionsstandarderna förpliktigar revisorerna att bedöma all relevant evidens objektivt och opartiskt (Guiral, Ruiz & Rodgers 2011). Att bibehålla yrkesområdets etiska standarder om oberoende och integritet när man konfronterar tryck från kundens sida är speciellt svårt vid bedömning av företagets going concern eftersom själva bedömningsprocessen är komplex och innehåller osäkerhet som inte kan undvikas (Tucker, Matsumura & Subramanyam 2003). Också enligt Altman och

McGough (1974) kan bedömningen av ett företags going concern orsaka svårigheter för revisorn.

2.6.1 Typ I- och typ II-fel

Begreppen typ I- och typ II-fel möter man i undersökningar som gjorts om revisorernas going concern-anmärkningar. I tabellen nedan beskrivs vad som menas med typ I- och typ-II fel. Typ I-fel förekommer då revisorn ger en going concern-modifierad revisionsberättelse men kunden inte går i konkurs (Carey m fl 2012). Typ II-fel framträder däremot då revisorn inte ger en going concern-anmärkning och företaget går i konkurs inom ett år från utgången av den räkenskapsperiod då företag borde ha fått en going concern-anmärkning (Carey m fl 2012).

Tabell 1: Typ I- och II-fel

	Going concern-anmärkning	Ingen going concern-anmärkning
Gått i konkurs	Inget fel	Typ II-fel
Inte gått i konkurs	Typ I-fel	Inget fel

Källa: Carey m.fl. s. 1045 (egen översättning)

Carey m.fl. (2012) uppfattar dessa kanske mera som felaktig klassificering än fel i ordets exakta betydelse. Till exempel kan ett företag klara sig efter going concern-anmärkningen (typ I-fel) p.g.a. förmildrande omständigheter såsom stora mängder pengar till företaget, som revisorn inte visste om eller inte kunde bekräfta vid tidpunkten för revisionsberättelsen. På samma sätt kan revisorn misslyckas med att ge en going concern-modifierad revisionsberättelse åt ett företag som går i konkurs inom ett år från utgången av den räkenskapsperiod då företaget borde ha fått en going concern-anmärkning (typ II-fel). Orsakerna till konkursen kan vara sådana omständigheter som revisorn inte visste om vid undertecknandet av revisionsberättelsen. Därmed har revisorn inte misslyckats. (Carey m fl 2012)

Blays med fleras (2011) undersökning visar att revisorns going concern-anmärkning är ett värdefullt sätt att kommunicera risken till aktiemarknaden. Både typ I- och typ II-felen från revisorn kan leda till att aktiemarknaden tolkar informationen felaktigt och gör felaktiga investeringsbeslut.

En going concern-anmärkning är inte en prognos om konkurs och en revisionsberättelse av standardformat garanterar inte att företaget förblir going concern. (Altman & McGough 1974)

2.6.2 Effekter av going concern-anmärkningar

Krishnan och Krishnan (1996) expanderade existerande modeller om revisorns utlåtandeprocess genom att beakta påverkan av kompromisser som revisorn gör under beslutsfattandet. Å ena sidan löper revisionssammanslutningen risk att förlora kunden om de ger en anmärkning. Å andra sidan riskerar revisorn sitt rykte och att utsättas för klagomål om revisorn gör fel klassificering gällande kundens ekonomiska situation.

En revisor konfronterar följande utmaningar när hen diskuterar möjligheten till going concern-anmärkningen. Kostnaderna för att revisorn ska ge en going concern-anmärkning är risken att förlora kunden och de framtida revisionsarvodena (om kunden är missnöjd och byter revisor). Andra möjliga påverkningar revisorn vill undvika är ett förlorat rykte och att bli utsatt för klagomål. (Ruiz-Barbadillo m fl 2004)

Det finns ett fenomen som heter självuppfyllande profetia som förknippas med going concern-anmärkningar. Med självuppfyllande profetia menas kundens ökade risk att gå i konkurs efter att revisorn gett en going concern-anmärkning. Om revisorn ger en going concern-anmärkning kan bokslutets läsare anpassa sitt tänkande till det här antagandet vilket leder till att företagets risk att gå i konkurs ökar. Med den självuppfyllande profetians effekt impliceras också revisorns förlust av framtida arvoden från kunden. Eftersom revisorn får revisionsarvoden av kunden endast om kunden förblir going concern, kan revisorns rädsla att förlora framtida arvoden orsaka att revisorns bedömning av kundens överlevnadsförmåga inte är oberoende och objektiv. (Guiral m fl 2011)

Externa revisorer har ett ansvar gentemot företagets aktieägare och samhället över lag att agera professionellt. Revisorerna är dock anställda av företagets ledning vilket orsakar en intressekonflikt som är av betydelse speciellt för företag i ekonomiskt trångmål och när revisorn måste rapportera osäkerhet om företagets framtida överlevnad. (Citron & Taffler 2001)

Revisionsstandarderna förpliktigar revisorerna att bedöma all relevant evidens objektivt och opartiskt (Guiral m fl 2011). Att bibehålla yrkesrådets etiska standarder om oberoende och integritet när man konfronterar tryck från kundens sida är speciellt svårt vid bedömning av företagets going concern eftersom själva bedömningsprocessen är komplex och innehåller osäkerhet som inte kan undvikas (Tucker m fl 2003). Kunden kan försöka undvika going concern-anmärkningen och dess potentiella självuppfyllande profetia genom att byta revisor. (Tucker m fl 2003)

Citron och Taffler (2001) hittade ingen empirisk evidens om självuppfyllande profetia när de undersökte revisionsrapporter från åren 1986–1993 för företag i ekonomiskt trångmål i Storbritannien. Företag vars revisor gav en going concern-anmärkning var inte sannolikare att gå i konkurs än företag utan en going concern-anmärkning (Citron & Taffler 2001). Tucker m.fl. (2003) märkte att både revisorns och kundens beslut påverkas av den självuppfyllande profetian men att denna beror på naturen av upptäckt revisionsevidens.

2.6.3 Revisorns beslutsprocess

Enligt ISA 570 (omarbetad) punkt 6, som handlar om revisorns ansvar, ska revisorn skaffa tillräcklig revisionsevidens för att bedöma om ledningen har använt going concern-antagandet korrekt när de har sammanställt bokslutet samt för att avgöra om företaget kan bibehålla going concern eller om bedömningen innehåller någon väsentlig felaktighet.

Revisorns bedömning av företagets förmåga att förbli going concern görs med stöd av evidens från revisionsåtgärder och kunskap som fåtts under och efter utförd revision. Revisorn får kunskap om omständigheter och händelser i företaget under revisionen. Revisorn förutsätts även skaffa information om företagsledningens planer på att

handskas med olika problem som kan uppkomma samt utvärdera hur sannolikt dessa planer kommer att övervinna de eventuella problemen. Om revisorn ännu har väsentlig osäkerhet kring dessa planers effektivitet och att företaget inte kommer att förbli going concern, måste revisorn värdera om ledningen gett tillräcklig information om situationen i bokslutet och noterna och vid behov anpassa revisionsberättelsen. (Carson m fl 2013)

Enligt Chang, Bailey Jr., Mutchler och Whinston (1993) består revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar av fyra faser: 1) identifiering av ett potentiellt going concern problem, 2) förståelse av orsaken till problemet, 3) värdering av kundens åtgärder för att lösa problemet och 4) beslut om going concern-anmärkningen.

Krishnan och Krishnan (1996) behandlar revisorns beslut om godkännande som en beslutsprocess med två steg. De gjorde en modell med två variabler som bryter ner sannolikheten för ett godkännande i två delar: 1) sannolikheten att kunden förtjänar ett godkännande utifrån den utförda revisionen och 2) sannolikheten att revisorn gör en revisionsberättelse av standardformat, förutsatt att revisorn tror att kunden förtjänat det. Krishnan och Krishnan (1996) antog att steg 2 i beslutsprocessen påverkades av omständigheter som revisorns risk för klagomål, ifall revisorn är från Big 6 eller inte, hur stor del av företaget som ägs av utomstående, andelen statskund av den totala skulden, kundens relativa betydelse för revisorns portfölj och kundens framtida tillväxttakt. Alltså sannolikheten för att revisorn ger en korrekt revisionsberättelse är att revisorn på ett korrekt sätt identifierar kundens behörighet gånger att revisorn ger rätt revisionsberättelse till kunden, förutsatt att revisionsbyrån har identifierat kunden rätt. (Krishnan & Krishnan 1996)

Resultaten från Krishnan och Krishnans (1996) studie visar att revisorns risk för klagomål, hur stor del som ägs av utomstående, kundens relativa betydelse för revisorns portfölj och kundens framtida tillväxttakt är viktiga faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess om att ge en revisionsberättelse med reservation.

Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004) har forskat i förhållandet mellan revisionskvalitet och sannolikheten att företag i ekonomiskt trångmål får en going concern-anmärkning till

revisionsberättelsen. De har använt Krishnan och Krishnans (1996) tvåstegsmodell för revisorns beslutsprocess (Ruiz-Barbadillo m fl 2004). Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004) använde Krishnan och Krishnans (1996) modell på följande sätt: det första steget är att identifiera det potentiella going concern-problemet. Identifieringen beror på två omständigheter: ekonomiska trångmålet och revisorns kapacitet att upptäcka det ekonomiska trångmålet d.v.s. revisorns kompetens. Det andra steget är att besluta om företaget ska ges en going concern-anmärkning. Det här beror på revisorns oberoende. Å ena sidan riskerar revisionssammanslutningen att förlora kunden om anmärkningen ges, å andra sidan riskerar revisorn sitt rykte och att exponeras för klagomål om revisorn gör fel klassificering gällande kundens ekonomiska läge. (Ruiz-Barbadillo m fl 2004)

Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004) studerade om ökad revisionskvalitet ökar sannolikheten att ett företag i ekonomiskt trångmål får en anmärkning om going concern i revisionsberättelsen. Revisionskvaliteten har beskrivits bestå av två komponenter: revisorns befogenhet och revisorns oberoende. Resultat från Ruiz-Barbadillos med fleras undersökning visar att huruvida företaget får en going concern-anmärkning eller inte beror på både företagets finansiella problem och på revisorns oberoende. Det här betyder att revisorns kunskap eller tekniska kompetens inte i betydande grad påverkar revisorns beslutsfattande. (Ruiz-Barbadillo m fl 2004)

Enligt Mutchler (1986) överväger revisorn en going concern-anmärkning om hen hittar en orsak att misstänka företagets förmåga att fortsätta sin verksamhet. Muntchler (1986) anser att revisorn inte försöker hitta sådan evidens, men när revisorn genomför revisionen kan sådan evidens hittas och då måste revisorn ta ställning om en going concern-anmärkning ska ges. Också Mutchler (1986) beskriver revisorns beslutsprocess om going concern som en tvåstegsprocess. Det första steget är att identifiera de egenskaper som gör ett företag till potentiella mottagare för going concern-anmärkningen. Det andra steget är en analys som resulterar i det slutliga beslutet. Processen baserar sig på företagsspecifika faktorer relaterade till antalet ekonomiska trångmål och möjligen på revisionsbyråns riskpreferenser.

Mutchler (1986) har studerat ett sampel produktionsföretag för att identifiera de företag som är potentiella going concern-anmärkningsmottagare och för att identifiera de faktorer som påverkar slutskedet av beslutsprocessen. Hon har forskat om beslutsmönster och studerat de två stegen i beslutsprocessen för att se om beslutsprocessen följer SAS-anvisningarna (Statement on Auditing Standards) om företagets storlek och/eller revisionsbyrå. Mutchler (1986) anser att de faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkning är företagets relativa antal ekonomiska trångmål och möjligen revisionsbyråns riskpreferenser. (Mutchler 1986)

Fargher och Jiang (2008) använde två olika metoder för att undersöka sannolikheten att företag får en going concern-anmärkning. Förstahandsanalysen var gjord genom en anpassad modell av Krishnan och Krishnan (1996) med två steg och andrahandsanalysen med hjälp av en enstegsmodell på ett urval företag i finansiellt trångmål. Krishnan och Krishnans (1996) tvåstegsmodell hade använts för att dela sannolikheten att revisorn märker behovet av en going concern-anmärkning i två delar: 1) sannolikheten att kunden identifieras som potentiell mottagare av en going concern-anmärkning på basis av synliga riskegenskaper och 2) sannolikheten att revisorn rapporterar en going concern-anmärkning, om det kan antas att kunden är en potentiell mottagare av en going concern-anmärkning. (Fargher & Jiang 2008)

3 Faktorer som påverkar att en going concern-anmärkning ges

3.1 Inledning

I det här kapitlet kommer de faktorer som påverkar om revisorn ger en going concern-anmärkning att grupperas i följande grupper: kundförhållandet, ekonomisk utveckling, ägande och ledarförmåga. Indelningen bygger på den lästa litteraturen.

3.2 Kundförhållandet

3.2.1 Revisorns mandattid

Regulatorer och lagstiftare i USA är rädda för att det finns en anknytning mellan längden på revisorns mandattid och en felbedömd revisionsberättelse (Read & Yezegele 2016). Read och Yezegele (2016) har undersökt sambandet. De har definierat felbedömda revisionsberättelser genom företag som har gått i konkurs och som inte har fått någon going concern-anmärkning föregående år (typ II-fel). Undersökningen gjordes på 401 offentligt ägda företag som ansökte om konkurs mellan åren 2002 och 2008. (Read & Yezegele 2016)

Read och Yezegeles (2016) undersökning visar inget signifikant samband mellan revisorns mandattid och typ II-fel för Big 4-företagen. Men för icke-Big 4-företag hittades ett signifikant samband. Början på revisorns mandattid påverkar icke-Big 4-företagens going concern-rapportering negativt. Icke Big 4-företagen gör mera typ II-fel, det vill säga saknar going concern-anmärkning hos företag som gått i konkurs följande år. Inget signifikant samband kunde konstateras senare under mandattiden. Lång mandattid i sig är inte kopplat till typ II-fel i going concern-rapportering. (Read & Yezegele 2016)

Knechel och Vanstraelen (2007) har studerat hur revisorns mandattid påverkar revisionskvaliteten på privatägda företag i Belgien. Revisorns benägenhet att ge en going concern-anmärkning har använts som mått på revisionskvalitet. Knechel och Vanstraelen (2007) använde ett urval på 309 företag i ekonomiskt trångmål, som hade gått i konkurs och ett urval på 309 företag i ekonomiskt trångmål, som inte hade gått i konkurs. Studien visar inte på en ökad mängd typ II-fel p.g.a. revisorns mandattid, det

vill säga indikerar inte resultat där revisorn blir mindre oberoende under mandattiden. Resultaten visar heller inte att revisorn skulle bli bättre på att förutse konkurser under mandattiden. Bevismaterial för att revisorns mandattid skulle öka eller minska revisionskvaliteten är svag, alltså påverkar revisorns mandattid inte revisorns going concern-rapportering. (Knechel & Vanstraelen 2007)

3.2.2 Företagets storlek

Det finns olika forskningsresultat gällande hur företagets storlek påverkar revisorns going concern-rapportering. Till exempel Reynolds och Francis (2001) studie visar att Big 5-företagen är mer återhållsamma med att rapportera going concern hos större kunder, vilket tyder på att revisorn i hög grad försöker skydda sitt rykte. Reynolds och Francis (2001) studerade effekten av företagets storlek på revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar. Stora kunder kan orsaka ett ekonomiskt beroende som i sin tur kan leda till att revisorn rapporterar enligt kundens preferenser för att få stora kunder och riskerar därmed sitt oberoende. Det ekonomiska beroendet mäts genom att studera kundens storlek i förhållande till storleken på revisionsbyrån som utför revisionen och gör revisionsberättelsen. Reynolds och Francis (2001) hittade inte evidens för att ekonomiskt beroende skulle inverka på Big 5-företags revisorer att rapportera enligt kundens preferenser. Risken för klagomål är större med stora kunder.

Krishnan och Krishnan (1996) och Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004) kom till motsatt resultat jämfört med Reynolds och Francis (2001). Krishnan och Krishnan (1996) kom i sin undersökning till resultatet att om kunden är en potentiell mottagare av uttalande med reservation, och att ju mindre kundens andel av revisorns portfölj är, desto större är sannolikheten att revisorn uttalar med reservation.

Ruiz-Barbadillos med fleras (2004) undersökning från Spanien visar att ju större kundföretaget är, desto mindre är sannolikheten att det får en going concern-anmärkning när omständigheter är sådana att företaget skulle vara potentiell mottagare av going concern-anmärkningen. De konstaterar att revisorn känner tryck från kundens sida då going concern-anmärkningen skulle kunna resultera i förlust av

kunden och framtida arvoden från kunden. Trycket växer med kundens storlek. (Ruiz-Barbadillo m fl 2004)

Enligt Mutchlers (1984) resultat är de variabler som definierar företagets storlek på plats nio och tio som enligt revisorer gör ett företag till potentiell going concern-anmärkningsmottagare. Dessa variabler är grupperade under kundförhållandet i avhandlingen.

3.3 Ekonomisk utveckling

Mutchlers (1984) forsknings andra del innehöll frågor för att identifiera de egenskaper som gör att ett problemföretag får en going concern-anmärkning. Bedömningsskalan var 1-5. Siffran 5 betecknade variabler som indikerade going concern-problem, 4 betydde mycket viktig signal om going concern-problem, 3 var i någon mån viktig och 2 lite viktig och 1 betydde att variabeln inte hade någon betydelse. (Mutchler 1984)

Den viktigaste variabeln som enligt revisorer gör ett företag till potentiell going concern-anmärkningsmottagare är kassaflödesprognoser med den genomsnittliga värderingen 3,88. På andra plats var förmildrande omständigheter, med den genomsnittliga värderingen 3,43, som enligt Carey m.fl. (2012) kunde vara till exempel en stor summa pengar som tillfördes företaget från investerare eller som lån. På tredje plats var ledningsprestanda med den genomsnittliga värderingen 3,06 och på fjärde plats förvaltningsplaner med värderingen 3,00. Företagets olika relationstals trender fick värderingar under 3 medan företagets ålder och företagets storlek i både förmögenhet och omsättning fick värderingar under 2.

Tabell 2 nedan visar hur de olika variablerna är grupperade av skribenten i avhandlingen. Kassaflödesprognoser har grupperats till ekonomisk utveckling. Även om kassaflödesprognoser är gjorda av ledningen beror kassaflödesprognosens innehåll på företagets ekonomiska utveckling i framtiden. De förmildrande omständigheterna har i avhandlingen grupperats som externa händelser. Platserna tre och fyra i tabellen har grupperats till ledarförmåga i arbetet och platserna fem, sex och sju till gruppen ekonomisk utveckling. På plats åtta är företagets ålder. Påverkan av företagets ålder kommer också att lyftas fram i intervjuerna gjorda av skribenten. Företagets ålder kan

parallelliseras med revisorns mandattid. Det kan hända, att revisorn inte har reviderat företaget under hela dess verksamhetstid, men hos unga företag är mandattiden normalt kortare än hos gamla företag. Platserna nio och tio hör till gruppen kundförhållandet.

Tabell 2:

Variabel:	Genomsnittlig värdering:	Gruppering:
1 Kassaflödesprognoser	3,88	Ekonomisk utveckling
2 Förmildrande omständigheter	3,43	Extern händelse
3 Ledningsprestanda	3,06	Ledarförmåga
4 Förvaltningsplaner	3,00	Ledarförmåga
5 Relationstaltrender för tre år	2,81	Ekonomisk utveckling
6 Relationstaltrender för två år	2,50	Ekonomisk utveckling
7 Företagets relationstal i förhållande till industrins	2,13	Ekonomisk utveckling
8 Företagets ålder	1,62	Kundförhållandet
9 Företagets storlek i förmögenhet	1,38	Kundförhållandet
10 Företagets storlek i omsättning	1,25	Kundförhållandet

Källa: Mutchler 1984, s. 26 (egen översättning, egen gruppering)

I Mutchlers (1984) undersökning ansågs prognoser vara viktig information. De flesta intervjuade sade att de krävde prognoser från ledningen och revisorerna satte ner mycket arbete för att bekräfta prognosernas riktighet och pålitlighet. En pålitlig prognos som förutsåg sämre tider eller brist på en pålitlig prognos tillsammans med informationen som visar motsatt, kan resultera i en going concern-anmärkning även om de finansiella rapporterna inte ser dåliga ut. Å andra sidan: ett företag med finansiella rapporter som visar att företaget är i dåligt tillstånd men pålitliga prognoser som visar att tiderna kommer att bli bättre, kan medföra att revisorn fattar ett beslut om att inte ge en going concern-anmärkning. (Mutchler 1984)

Tredje delen av Mutchlers (1984) forskning definierade de relationstal som är viktiga för att identifiera ett företag som en potentiell going concern-anmärkningsmottagare, se tabell 3 nedan. Relationstalen rangordnades så att 7 poäng var det största poängantalet som kunde ges till det viktigaste relationstalet och 1 poäng gavs till relationstal som inte användes. (Mutchler 1984)

Tabell 3:

Variabel:	Genomsnittlig värdering:
1 Affärsverksamhetenskassaflöde/Skulder totalt	5,44
2 Omsättningstillgångar/Kortfristiga skulder	5,44
3 Nettoförmögenhet/Skulder totalt	4,81
4 Långfristiga skulder totalt/Tillgångar totalt	3,13
5 Skulder totalt/Tillgångar totalt	3,00
6 Nettoresultat/Nettoförsäljning	2,69
7 Likvida medel/Tillgångar totalt	1,63
8 Rörelsekapital/Tillgångar totalt	1,56
9 Nettoresultat/Tillgångar totalt	1,50
10 Omsättningstillgångar/Tillgångar totalt	1,38
11 Nettoförsäljning/Tillgångar totalt	1,06

Källa: Mutchler 1984, s. 28 (egen översättning)

Relationstalen har i avhandlingen som helhet grupperats under gruppen ekonomisk utveckling.

Mutchler (1986) har studerat ett urval produktionsföretag för att identifiera de företag som är potentiella going concern-anmärkningsmottagare och för att identifiera de faktorer som påverkar det sista skedet av beslutsprocessen. Hon har forskat i beslutsmönster för de två stegen i beslutsprocessen för att se om de följer anvisningarna från SAS om beslutsprocessen för företagets storlek och/eller revisionsbyrå.

Mutchler (1986) anser att de faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess gällande going concern-anmärkningen är företagets relativa antal ekonomisk trångmål och möjligen revisionsbyråns riskpreferenser.

Tabell 4:

Egenskap:	Andelen going concern-anmärkningar för företag som har egenskapen	Andelen företag med egenskapen som har en going concern-anmärkning
1 Anmälan till konkursförvaltning	0,0 %	0,0 %
2 Omorganisation inletts	11,8 %	100,0 %
3 Oförmåga att betala förfallna räntor	4,2 %	100,0 %
4 Förlust tre år i följd	50,4 %	45,5 %
5 Underskott tre år i följd	73,9 %	28,2 %
6 I likvidation	2,5 %	40,1 %
7 Förlust två år i följd	68,1 %	30,6 %
8 Underskott två år i följd	84,0 %	29,6 %
9 Första årets förlust	84,9 %	21,7 %
10 Första året underskott	94,1 %	30,5 %
11 Negativ nettoförmögenhet	38,7 %	91,1 %
12 Negativt kassaflöde	77,3 %	28,3 %
13 Negativ inkomst från verksamhet	65,5 %	25,1 %
14 Negativt rörelsekapital	37,0 %	62,0 %
15 Going concern-anmärkning föregående år	66,7 %	76,2 %

Källa: Mutchler 1986, s. 155 (egen översättning)

Första resultatspalten i tabell 4 presenterar andelen av företag med going concern-anmärkning som har egenskapen i fråga. Andra resultatspalten presenterar andelen av företag med egenskaper som har en going concern-anmärkning.

Tabell 5: Antal företag

	Fyller 5 eller färre kriterier	Fyller 6 eller 7 kriterier	Fyller 8 eller mera kriterier
Företag med going concern-anmärkning	10	36	73
Företag utan going concern-anmärkning	90	22	7

Källa: Mutchler 1986, s. 158 (egen översättning)

Tabell 5 ovan sammanfattar Mutchlers (1986) resultat. Ett företag är en potentiell going concern-anmärkningsmottagare om företaget fyller 8 eller fler av de 15 kriterier som presenteras i tabell 4.

3.4 Ledarförmåga

Krishnan och Wang (2015) har studerat ledningens förmåga att påverka revisionsarvoden och going concern-anmärkningar. Deras resultat bekräftar att

ledningens påverkningsförmåga är relevant gällande revisorns beslutsfattande. Ledningens förmåga att producera omsättning är relaterad till lägre revisionsarvoden och mindre sannolikhet att få en going concern-anmärkning. (Krishnan & Wang 2015)

Bruynseels and Willekens (2012) har forskat om revisorer tar ledningens planer och strategiska aktioner i beaktande för att överkomma finansiella svårigheter och ifall revisorn beaktar endast åtgärder som har kortfristig effekt eller om de tar i beaktande också långfristiga effekter när de bedömer företagets going concern. De forskade också hur revisorer bedömer faktorer så som going concern-riskfaktorer eller lindrande faktorer. Forskarna avskilde ledningens strategiska åtgärder till två olika grupper, operationella åtgärder så som kostnadsbesparingar och likvidation av egendom som medför endast kortfristig förbättring av den finansiella situationen och strategiska tillväxtinitiativ så som strategiska allianser och företagsförvärv som har som mål en långfristig förbättring av den finansiella situationen. Strategiska åtgärder avskildes till faktorer som genererar positivt kassaflöde inom 12 månader och faktorer som antagligen genererar en positiv effekt endast långvarigt. (Bruynseels & Willekens 2012)

Forskningens resultat var att strategiska åtgärder som sannolikt genererar positivt kassaflöde både kortfristig och långfristigt minskar sannolikheten att en going concern-anmärkning ges. Strategiska åtgärder som sannolikt genererar kassaflöde bara långfristigt är positivt associerad med att en going concern-anmärkning ges. Speciellt nya fusioner och företagsförvärv ses inte som lindrande faktorer, utan som going concern-riskfaktorer. Endast några operationella åtgärder ses som going concern-riskfaktorer. Kostnadsbesparingar ses som ytterliga going concern-riskfaktorer och ökar going concern-anmärkningens sannolikhet. (Bruynseels & Willekens 2012)

Alla intervjuade i Mutchlers (1984) undersökning betonade vikten av individuell information om ledningen. Information om ledningen tillät att det bildades en uppfattning om ledningens prestation och dess effekt i företaget före detta kunde ses i de finansiella rapporterna. (Mutchler 1984)

3.5 Ägande

Krishnan och Krishnan (1996) kom i sin undersökning fram till att kunden är en potentiell mottagare av en going concern-anmärkning om den utomstående ägoandelen är stor. Ju mera ägs av utomstående, desto större är sannolikheten att revisorn ger en going concern-anmärkning. (Krishnan & Krishnan 1996)

Ho och Kangs (2013) resultat visar, att sannolikheten att ett familjeföretag anställer en stor revisionsammanslutning är genomsnittligt mindre än hos icke-familjeföretag. Speciellt företag, där familjemedlemmar är aktiva i ledningen t.ex. som VD eller styrelsemedlemmar, är ovilliga att anställa en stor revisionsammanslutning. Undersökningens resultat visar också att familjeföretag betalar mindre revisionsarvoden än icke-familjeföretag, vilket beror på lägre revisionsrisk och mindre behov av externa revisionstjänster. Studien visar också att benägenheten att anställa icke-Big 4 revisorer och betala lägre revisionsarvode är större hos företag där familjemedlemmar är de största aktieägarna. (Ho & Kang 2013)

En kinesisk undersökning kom till resultatet att stora aktieägare och statens ägarandel har en negativ effekt på sannolikheten till finansiella trångmål. Det faktum att ledningen äger eller inte äger andelar av företaget hade ingen effekt på finansiella trångmål. Å andra sidan: en större andel av oavhängiga chefer kan bidra till lägre sannolikhet för finansiella trångmål. (Li, Wang & Deng 2008)

3.6 Förväntningar med stöd av litteraturen

I detta avsnitt bearbetas med stöd av litteraturen som gått igenom i avhandlingen en förväntning av rangordningen utifrån de faktorer som antas påverka revisorns beslutsfattande gällande going concern-anmärkningar. De beaktade faktorerna är kundförhållandet, ekonomisk utveckling, ledarförmåga och ägande.

Det som är viktigt i denna avhandling är hur kassaflödesanalyserna grupperats i avhandlingen. Kassaflödesanalyser kunde grupperas under ledarförmåga p.g.a. att det beror på ledningens kompetens hur korrekta kassaflödesanalyser är. Å andra sidan kunde kassaflödesanalyserna grupperas under ekonomisk utveckling p.g.a. att

kassaflödesanalysens innehåll beror på företaget självt. En sakkunnig ledning kan inte ändra på kassaflödesanalysens innehåll om det går dåligt för företaget. Här är valet att gruppera kassaflödesanalyser under ekonomisk utveckling i avhandlingen p.g.a. att en sakkunnig ledning inte i sig kan förbättra kassaflödesanalysens innehåll för företaget i trångmål. Motiveringen är att när kassaflödesanalysen är under ekonomisk utveckling ger det en riktigare bild.

Med hjälp av resultaten från Mutchlers (1984) forskning har skribenten beräknat den genomsnittliga värderingens medelvärde enligt grupperingen i tabell 2. Dessa har sedan ordnats i viktighetsordning. Ledarförmåga fick medelvärdet 3,03 och var i viktighetsordning 1, ekonomisk utveckling fick medelvärdet 2,83 och var på plats 2 och kundförhållandet fick medelvärdet 1,42 och var på plats 3.

Mutchlers (1986) resultat från forskningen grupperades också av skribenten och andelen av företag med going concern-anmärkning som har egenskapen multiplicerades med andelen av företag med egenskapen, som har en going concern-anmärkning och dessa resultat samlades, för att rangordna egenskaper. Ekonomisk utveckling var på plats 1 och ledarförmåga på plats 2.

I tabell 6 presenteras de olika forskningarna som använts inom avhandlingen och faktorerna som påverkar revisorns beslutsprocess har rangordnats enligt förväntningen 1= viktigast och 4= minst viktig. Personlig bedömning har använts för att rangordna faktorerna.

Tabell 6:

Källa:	Ekonomisk utveckling	Ägande	Ledarförmåga	Kundförhållandet
Bruynseels and Willekens (2012)			Påverkar	
Knechel och Vanstraelen (2007)				Mandattiden har ingen effekt.
Krishnan och Krishnan (1996)		Påverkar		Påverkar
Krishnan och Wang (2015)			Påverkar	
Li, Wang och Deng (2008)		Påverkar		
Mutchler (1984)	2 + relationstal		1	3
Mutchler (1986)	1		2	
Read och Yezegel (2016)				Mandattiden har ingen effekt. Revisorer kan rapportera mera konservativt hos stora kunder. Revisorer rapporterar ändå inte enligt kundens preferenser p.g.a. Ekonomiskt beroende.
Reynolds och Francis (2001)				
Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004)				Påverkar
Förväntning:	2	3	1	4

Med beaktande av de olika forskningsresultaten som har gåtts igenom i avhandlingen har de olika faktorerna som antas påverka revisorns beslutsfattande rangordnats på följande sätt (viktigaste först):

1. ledarförmåga
2. ekonomisk utveckling
3. ägande
4. kundförhållandet.

4 Metod

4.1 Inledning

I detta kapitel presenteras den valda forskningsmetoden och samtidigt beskrivs den kvalitativa forskningsprocessen även studiens validitet och reliabilitet diskuteras och källkritik presenteras.

4.2 Val av forskningsmetod

Inom företagsekonomisk forskning finns det två olika slag av forskningsstrategier, nämligen kvalitativ och kvantitativ forskning (Bryman & Bell 2013). Med termerna kvalitativ och kvantitativ syftar man på hur informationen som har samlats in ska genereras, bearbetas och analyseras (Patel & Davidson 2011). En kvantitativ forskningsstrategi är en forskning som innebär mätningar vid datainsamlingen och statistiska bearbetnings- och analysmetoder (Patel & Davidson 2011). Också Björklund och Paulsson (2003) beskriver kvantitativa studier som studier som innehåller information som kan mätas eller värderas numeriskt. En kvalitativ forskningsstrategi är en forskning som görs med hjälp av kvalitativa intervjuer och tolkande analyser, alltså datainsamlingen fokuserar på 'mjuka' data (Patel & Davidson 2011). Enligt Björklund och Paulsson (2003) är kvalitativa studier sådana där man vill skapa en djupare förståelse av ett specifikt ämne, en specifik händelse eller situation.

Enligt Bryman och Bell (2013) är en grundläggande skillnad i den huvudsakliga inriktningen mellan kvantitativ och kvalitativ forskningsstrategi vilken roll teorin spelar i relation till forskning, att kvantitativ forskning är deduktiv, det vill säga den prövar teorier. Kvalitativ forskning är induktiv och försöker generera teorier. Om man utgår från en kunskapsteoretisk inriktning är kvantitativ forskningsstrategi en naturvetenskaplig modell och kvalitativ forskningsstrategi ett tolkande synsätt. Den kvantitativa forskningsstrategins ontologiska inriktning är objektivism och den kvalitativa forskningsstrategins konstruktionism. Med andra ord handlar kvantitativ forskning om insamling av numeriska data. Forskningen betonar kvantifiering när det gäller insamling och analys av data. Kvalitativ forskning lägger vikt vid ord istället för kvantifiering. (Bryman & Bell 2013)

Enligt Björklund och Paulsson (2003) påverkar främst studiens syfte ifall man borde välja en kvalitativ eller kvantitativ forskningsstrategi. Avhandlingens syfte är att undersöka vilka kännetecken som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar i Finland. Eftersom det i studien eftersträvas att få en djupare förståelse om revisorns beslutsprocess och de faktorer som påverkar den, är en kvalitativ forskningsstrategi en mera ändamålsenlig forskningsstrategi att välja än en kvantitativ forskningsstrategi. Enligt Björklund och Paulsson (2003) är observationer och intervjuer mer lämpade datainsamlingsmetoder vid kvalitativa studier. P.g.a. detta väljs som avhandlingens metod att utföra kvalitativa intervjuer.

4.3 Den kvalitativa forskningsprocessen

Enligt Bryman och Bell (2013) är de huvudsakliga stegen i en kvalitativ forskning:

1. Generella frågeställningar
2. Val av relevanta platser och undersökningspersoner
3. Insamling av data
4. Tolkning av data
5. Begreppsligt och teoretiskt arbete
6. Rapport om resultat och slutsatser

Det första steget enligt Bryman och Bell (2013) är generella frågeställningar. I avhandlingens första kapitel presenteras avhandlingens forskningsfrågor alltså de generella frågeställningarna. Det andra steget enligt Bryman och Bell (2013) är val av relevanta platser och undersökningspersoner. Till undersökningen har valts finska auktoriserade revisorer p.g.a. att avhandlingens syfte är att klarlägga de faktorer som påverkar finska revisorernas beslutsprocess om going concern-rapportering. Revisorerna intervjuades på deras arbetsplatser. Med arbetsplats menas här revisionsbyråns kontor och inte att intervjun utförs hos kunden. Platsen valdes för att göra atmosfären professionell och för att revisorerna skulle kunna känna sig naturliga och vara i arbetsstämning. Det följande steget är insamlingen av data och det beskrivs i kapitel 4.4. De fjärde och femte stegen är tolkning av data och begreppsligt och teoretiskt arbete, vilket behandlas i avhandlingens sjätte kapitel. Sista eller sjätte

steget är rapporten om resultat och slutsatser och denna diskuteras i avhandlingens sjunde kapitel.

4.4 Insamling av data

Insamling av data kan göras på många olika sätt. Man kan använda befintliga dokument, test och prov, olika former av självrapportering med hjälp av attitydskalor, observationer samt intervjuer och enkäter. Ingen av dessa insamlingsmetoder kan sägas vara bättre eller sämre än annan. Den datainsamlingsmetod som väljs beror på vilken metod som ger bäst svar på frågeställningen i förhållande till tiden och de medel som finns att använda. (Patel & Davidson 2011)

P.g.a. avhandlingens syfte har en kvalitativ forskningsstrategi valts. Enligt Björklund och Paulsson (2003) är observationer och intervjuer mest lämpade datainsamlingsmetoder vid kvalitativa studier. Därför väljs som avhandlingens metod att utföra kvalitativa intervjuer och undersökningen utförs genom att intervjua finska auktoriserade revisorer. Målet för forskningen är att tolka och förstå revisorns beslutsprocess gällande going concern-anmärkningar.

Enligt Patel och Davidson (2011) är intervjuer en forskningsmetod som baserar sig på frågor. Med intervjuer avser man normalt personliga träffar, alltså intervjuaren träffar intervjupersonen för att utföra intervjun (Patel & Davidson 2011). Intervjuer kan också genomföras genom telefonsamtal (Patel & Davidson 2011). Intervjuerna i denna avhandling har utförts genom att om möjligt personligen träffa intervjupersonerna. Om intervjupersonerna bodde långt ifrån intervjuaren eller inte kunde träffas personligen intervjuades de under ett telefonsamtal.

Enligt Björklund och Paulsson (2003) finns det många olika former av intervjuer. Valet av intervjuform och antalet intervjuobjekt kan variera. Intervjun kan vara en strukturerad intervju där frågorna är bestämda i förhand och kommer i bestämd ordning. Intervjun kan också vara semi-strukturerad eller ostrukturerad (Björklund & Paulsson 2003). Intervjuerna i denna avhandling görs som semi-strukturerade intervjuer. Intervjuaren hade öppna frågor bestämda i förväg och dessa skickades till intervjupersonerna före intervjun. Intervjuaren gjorde vid behov tillägsfrågor för att

styra konversationen. Denna metod bedömdes vara den bästa för att utföra undersökningen.

4.5 Validitet, reliabilitet och objektivitet

Enligt Björklund och Paulsson (2003) är validitet, reliabilitet och objektivitet de tre måtten på en studies trovärdighet och dessa tre aspekter måste alltid beaktas i vetenskapliga sammanhang.

Enligt Bryman och Bell (2013) menas med validitet "en bedömning av om de slutsatser som genererats från en undersökning hänger ihop eller inte". Björklund och Paulsson (2003) presenterar validitet som i vilken utsträckning man verkligen mäter det man avser att mäta i studien. Validitet kan ökas i en intervjustudie genom att formulera tydliga frågor som inte är vinklade (Björklund & Paulsson 2003).

Reliabilitet eller m.a.o. tillförlitlighet betyder enligt Bryman och Bell (2013) att resultaten skulle bli de samma om undersökningen skulle upprepas. En undersökning med hög reliabilitet är med andra ord fri från slumpmässiga eller tillfälliga betingelser. Björklund och Paulsson (2003) definierar reliabilitet som graden av tillförlitlighet i mätinstrumentet man har använt d.v.s. i vilken grad man får samma resultat om man upprepar undersökningen. Reliabiliteten kan ökas i en intervjustudie genom att använda kontrollfrågor, där man undersöker aspekterna ännu en gång ur en annan synvinkel (Björklund & Paulsson 2003).

Björklund och Paulsson (2003) definierar objektivitet som i vilken utsträckning egna värderingar påverkar studien. Objektiviteten kan förbättras genom att tydliggöra och motivera alla val som görs i studien och på det här sättet kan läsaren själv bygga upp sin åsikt gentemot studiens resultat (Björklund & Paulsson 2003).

I en studie borde man sträva efter att uppnå så hög validitet, reliabilitet och objektivitet som möjligt med beaktande av de resurser man har att använda. (Björklund & Paulson 2003)

4.6 Källkritik

Enligt Byman och Bell (2013) kan den kvalitativa forskningen kritiseras för att den är för subjektiv. Med detta menas, att kvalitativa resultat för mycket bygger på forskarnas egna uppfattningar om vad som är viktigt och betydelsefullt. Forskare kan även etablera nära och personliga förhållanden med undersökningspersonerna vilket kan påverka resultaten. (Bryman & Bell 2013)

En annan kritik mot kvalitativ forskning är problemen med att upprepa undersökningen. En kvalitativ undersökning är ofta ostrukturerad och kan vara beroende av forskarens egen uppfinningsrikedom. Forskaren själv är det viktigaste redskapet vid datainsamlingen. Undersökningen beror på vad hen väljer att fokusera på eller anser relevant och intressant. Undersökningspersonerna kan också påverkas av intervjuarens egenskaper så som kön, ålder och personlighet. Olika individer reagerar på olika sätt på olika egenskaper. Forskarens subjektiva bedömningar och sympatier kan också påverka utförandet av forskningen. (Bryman & Bell 2013)

En tredje kritik mot kvalitativ forskning enligt Bryman och Bell (2013) är problem gällande generaliseringen av forskningsresultaten. Resultaten från forskningen kan vara svåra att generalisera utöver den situation i vilken de producerades. När en kvalitativ undersökning är gjord med ett litet antal undersökningsobjekt och intervjuerna har varit ostrukturerade till exempel i en viss organisation, säger kritikerna att det är omöjligt att generalisera resultaten till andra miljöer. En fallstudie utgör inte ett stickprov av en känd population. De personer som intervjuas för en kvalitativ undersökning kan inte presentera en population. Meningen med en kvalitativ undersökning är att resultatet generaliseras till teorin och inte till populationer. Med andra ord när man ska bedöma den kvalitativa forskningens generaliserbarhet är det kvaliteten på de teoretiska slutsatserna som formuleras på grundval av kvalitativa data som är viktig. (Bryman & Bell 2013)

Ytterligare kritik gentemot kvalitativ forskning är enligt Bryman och Bell (2013) bristande transparens gällande hur en undersökning har planerats och genomförts i praktiken. Det kan vara svårt att förstå från en kvalitativ undersökning vad forskaren i

verkligheten har gjort och hur hen har kommit till sina slutsatser. Det kan också vara svårt att få information om hur intervjuobjekten har valts ut. (Bryman & Bell 2013)

Patel och Davidson (2011) skriver att vi måste förhålla oss kritiska till dokumenten som används vid insamlandet av information. Källkritiken innebär att man måste beakta en hel del aspekter vid insamlandet av information. Man bör ta i beaktande t.ex. när och var dokumenten har publicerats, varför dessa har publicerats och vad syftet med publikationen varit. Man måste också beakta vem upphovsmannen är och vare sig hen har någon relation till händelsen och om hen har tillräcklig kännedom inom området. (Patel & Davidson 2011)

I denna avhandling har som källor använts främst vetenskapliga artiklar från pålitliga publikationer, lagar och olika standarder. Det har eftersträvats att använda den nyaste upplagan och internetkällor har varit från pålitliga web-sidor. Källorna har varit relevanta för avhandlingens syfte och så ny information som möjligt har strävats efter att användas.

5 Resultat av intervjuerna

5.1 Inledning

I det här kapitlet presenteras resultaten av intervjuerna. Först beskrivs intervjupersonerna och deras bakgrund som revisorer och efter det går intervjupersonernas svar på intervjufrågorna igenom. Först presenteras svaren på frågorna gällande tecknen för hur en revisor märker att ett företag är en potentiell mottagare av en going concern-anmärkning. Samtidigt genomgås också svaren på frågorna om vilka faktorer som orsakar att ett problemföretag får en going concern-anmärkning.

5.2 Bakgrundsinformation

I undersökningen deltog totalt fyra CGR-revisorer från Big 4-företagen. Intervjuerna gjordes under tiden 2.4.2019–8.4.2019 och intervjuerna varade 30-65 minuter per intervju. Tabell 7 nedan sammanfattar samtliga intervjupersoner.

Tabell 7:

Revisor	Arbetsgivare	Arbetserfarenhet som auktoriserad revisor	Kön	Intervjuspråk	Intervjudatum	Arbetsplats
A	Big 4	11 år	Man	finska	2.4.2019	Egentliga Finland
B	Big 4	10 år	Man	finska	2.4.2019	Päijänne-Tavastland
C	Big 4	27 år	Man	finska	8.4.2019	Egentliga Finland
D	Big 4	11 år	Kvinna	finska	8.4.2019	Nyland

Intervjuperson A hade jobbat totalt 13,5 år som revisor, varav 11 år som auktoriserad CGR-revisor. Intervjuperson A har en ganska stor kundportfölj. Om man tar alla företag i en koncern som enskilda företag skriver han under ungefär 140 företags revisionsberättelser. Hans kundportfölj innehåller företag i alla storleksklasser från

mikroföretag till börsbolag. Intervjuperson A har mycket erfarenhet från revisionsberättelser med anmärkningar om going concern. Han gör ungefär 2 berättelser med en going concern-anmärkning årligen och totalt har han gett 10-15 revisionsberättelser med en going concern-anmärkning. Han har aldrig gett en revisionsberättelse med en avvikande mening om going concern.

Intervjuperson B hade jobbat totalt ungefär 17 år som revisor, varav ungefär 10 år som auktoriserad CGR-revisor. Intervjuperson B har en medelstor kundportfölj med 30 kunder. Hans kundportfölj innehåller mest stora kunder, men också några bostadsaktiebolag, däremot inga börsbolag. Intervjuperson B hade mindre erfarenhet gällande going concern-anmärkningar. Han har inte gett revisionsberättelser med en anmärkning om going concern till sina egna kundföretag.

Intervjuperson C hade jobbat totalt 32 år som revisor, varav 27 år som auktoriserad CGR-revisor. Intervjuperson C har en relativt stor kundportfölj. Hans portfölj innehåller ungefär 60 egna kunder och totalt 80 kunder. Hans kundportfölj innehåller företag från alla storleksklasser, från bostadsaktiebolag till storkoncerners dotterbolag. Intervjupersonen C har mycket erfarenhet från revisionsberättelser med anmärkning om going concern. Han ger ganska sällan berättelser med en anmärkning om going concern till sina egna kunder, men han ger ofta konsulteringshjälp åt andra revisorer som ger berättelser med en anmärkning om going concern. Han har själv gett totalt under 5 berättelser med en going concern-anmärkning och den senaste har varit för 3-4 år sedan. Han har aldrig gett en revisionsberättelse med en avvikande mening om going concern.

Intervjuperson D hade jobbat totalt 19 år som revisor, varav 11 år som auktoriserad CGR-revisor. Intervjuperson D har ungefär 30 kunder. Hennes kundportfölj innehåller företag från alla storleksklasser, från mikroföretag till koncerner med miljardsättning. Hon reviderar inga börsbolag för tillfället. Intervjuperson D ger själv ungefär en going concern-anmärkning per år och därtill konsulterar hon andra revisorer gällande going concern-anmärkningar. Hon har tiotals konsulteringar per år. Hon har aldrig gett en revisionsberättelse med en avvikande mening om going concern.

Ingen av intervjupersonerna hade gett en avvikande mening om going concern. Som orsak till detta sade intervjupersonerna, att man alltid försöker uppnå samförstånd med ledningen, så att revisorn och ledningen har samma åsikt om företagets going concern.

Alla intervjupersoner upplevde bedömningen av företagets going concern som krävande. Intervjuperson A sade att det ofta finns gränsfall där man måste använda personlig bedömning vid bedömning av going concern. Intervjuperson B beskrev också bedömningen som mycket krävande. Enligt B anknyter de största utmaningarna till att kunden kan vara av annan åsikt än revisorn om ifall företaget har problem med going concern eller inte. C ansåg att bedömningen kan vara mycket krävande beroende på fallet. Det kan hända att ledningen är för optimistisk om företagets framtid och uppger situationen för positivt. Revisorn vill veta riskerna och osäkerhetsfaktorerna realistiskt och visa dem i noterna. C konstaterade att revisorn inte kan veta framtiden och vilka händelser som kommer att hända eller om företaget säkert kan fortsätta sin verksamhet i framtiden. C konsulterar andra revisorer om going concern-anmärkningar och han anser att i dessa är bedömningen svårare än hos hans egna företag. C måste nästan alltid intervjua den huvudansvarige revisorn för att få mera information om företaget. Han vill veta vad huvudansvariges förtroende för ledningens uppskattningar och situationen annars är. Intervjuperson D upplever bedömningen av företagets going concern också för det mesta som krävande. Enligt D kan det ibland vara mycket enkelt också. Om ett företag har ett stort lån som förfaller till betalning inom 12 månader och det är omöjligt för företaget att betala bort lånet och det inte har fått ny finansiering, så är bedömningen lätt. D har sina största utmaningar med små företag som lever från hand till mun. Hos små företag kan det vara svårt att säga om osäkerheten är väsentlig för företagets going concern eller inte.

5.3 Kännetecken för att identifiera going concern-problem

5.3.1 De första signalerna

Intervjuperson A beskrev att man kan identifiera ett företag med going concern-problem till exempel genom att företaget har mindre kortfristiga fordringar än

kortfristiga skulder. Man måste reda ut orsaken till det här och företaget kan till exempel ha ett bankkonto med en limit, som företaget inte ännu har använt för att finansiera sin verksamhet. Ett annat kännetecken är företagets finansieringsstruktur. Om företaget har mycket lån, kan det indikera problem med going concern.

Enligt A är samtalet med ledningen mycket viktigt. A vill också få företagets budget och kassaflödesanalys för det kommande året. Om företaget har pengar är bedömningen av företagets going concern enkelt, men den måste ändå göras. A frågar alltid om budgeten när han diskuterar med ledningen. Om budgeten är utmanande vill han också se kassaflödesanalysen. Om kassaflödesanalysen också visar problem, måste man granska mera. Om företaget har lager, påverkar även lagrets innehåll. Är varorna i bra skick eller innehåller det någonting som inte har verkligt värde. Och hur ser företaget annars ut, finns det mycket investeringskrav för att hålla i gång verksamheten.

Intervjuperson B använder företagets resultat och eget kapital som första signaler om going concern-problem. Han jämför utvecklingen av dessa två med hjälp av de tidigare åren. Om dessa två signalerar problem ser han noggrannare på företagets likviditet: hur företagets fordringar är i förhållande till dess skulder. Han diskuterar med ledningen och utvärderar hur de ser framtiden. Han använder företagets kassaflödesanalys och budget för kommande år.

C listade kontinuerlig förlustbringande verksamhet, otillräckligt eget kapital eller negativt eget kapital, det att kortfristiga skulder överskrider rörliga aktiva, att företaget har problem med banker eller problem att få finansiering eller att finansiärers covenant inte har efterlevts som kännetecken på företagets möjliga going concern-problem.

D beskrev sin process för hur hon ser ett företag och värderar dess going concern ifall hon bara ser bokslutet och inte har pratat med någon i företaget. Först ser hon på företagets resultat. Förlust i sig är inte en indikator på going concern-problem, men det kan vara signifikant om företaget har gjort förlust länge. Sedan ser hon på hur

mycket företaget har likvida medel och ställer dessa i relation till förlusterna. Efter det ser hon på kortfristiga skulder i förhållande till resultat och likvida medel.

D beskrev ett sällsyntare men inte omöjligt fall av going concern. Det kan hända att det finns ett företag i Finland och allt går bra för det här företaget. Företaget hör till en koncern och det går dåligt för koncernen. Företaget i Finland har en miljon på kontot som hör till koncernens cashpool konto. Cashpool kontot är som säkerhet till koncernens lån. Man ser inte detta från bokslutet. Revisorn måste diskutera med ledningen för att få veta detta. Även om företaget har en miljon, kan den inte användas p.g.a. att det är en säkerhet för koncernens lån. D underströk vikten av kommunikation med ledningen vid bedömning av företagets going concern.

5.3.2 Negativ resultatutveckling

A:s bedömning av going concern baserar sig inte bara på negativ resultatutveckling, utan man måste också ta kassa och bank och eget kapital i beaktande. Om företaget har gjort vinst länge har det mycket pengar, starkt eget kapital och inga dramatiska förändringar i resultatutvecklingen. Saken är lite annorlunda med ett ungt företag. Med ett uppstarts företag påverkar en negativ resultatutveckling snabbare p.g.a. att företaget kanske inte har stark kassa och eget kapital så som ett äldre företag och det kan hända att det inte ännu har försäljning som skulle medföra kassaflöde till företaget. Man kan inte heller enbart se på eget kapital utan man måste beakta även var pengarna är. Om företaget har ett stort lager eller äger fastigheter och företagets förmögenhet inte snabbt kan ändras till pengar måste detta tas i beaktande.

Intervjuperson B använde negativ resultatutveckling som första indikatorn till going concern-problem. Hur signifikant en negativ resultatutveckling är, beror på storleken av förlusten. Han jämförde förlusten med balansräkningen och eget kapital och verksamheten annars. Om förlusterna är små, förorsakar det inte åtgärder.

C anser att en förlustbringande räkenskapsperiod inte ännu påverkar företagets going concern. När förlusten börjar påverka att eget kapital inte räcker, företagets likvida medel inte räcker, företaget har likviditetsproblem eller kassaflödet blir negativt, börjar förlusten påverka företagets going concern.

D ser alltid på företagets resultat utan effekten av avskrivningar, för att se vad kassaflödet verkligen är. Företag kan ha stora investeringar som orsakar stora avskrivningar som påverkar företagets resultat och då har företaget inte riktiga problem med going concern. Det kan också hända att företaget har gjort förändringar i organisationen och bokat mycket kostnader från t.ex. att företaget har sagt upp arbetstagare, vilket orsakar att företaget gör en förlust för ett år. Också om företaget har gjort stora förluster många år i rad, kan det vara en orsak för dessa. Företaget kan till exempel ha ett oförmånligt hyreskontrakt som pågår ännu under tre år. Dessa påverkar naturligtvis D:s beslutsfattande och de är indikationer om problem med going concern, men samtidigt finns det en orsak till varför företaget har gjort förlust och situationen kommer att ändras när orsaken försvinner. Även om företaget plötsligt börjar göra förlust, är förlustens mängd inte ett problem om det finns någon som finansierar företaget. Men också om det inte finns dessa faktorer, är förlust under ett år vanligen inget problem, inte under två år heller. Men ett tredje år börjar vara ett tecken på problem. Förlusten beaktas av revisorn redan första året och det påverkar bedömningen av going concern, men det är vanligtvis inte ännu ett problem. Enligt D är ett negativt resultat inte entydigt.

5.3.3 Negativt eget kapital

Enligt A är negativt eget kapital inte alltid ett tecken på going concern-problem. Det finns företag som har haft ett negativt eget kapital i flera år och ändå fortsätter de sin verksamhet. Man måste överväga om företagets going concern riskerats, men eget kapital är inte ensamt ett tecken på problem. Ett företag kan ha förvärvat en affärsverksamhet och avskrivningar från affärsvärdet orsakar att det egna kapitalet är negativt. Med ett uppstartsföretag som har ett negativt eget kapital och mycket lån, är det en indikation på going concern-problem. Men enligt A påverkar kassaflödesanalysen och budgeten mera än negativt eget kapital.

Negativt eget kapital är en av de första sakerna B lägger märke till angående going concern-problem. Han ansåg att negativt eget kapital är en första indikator på att verksamheten inte fungerar så som den borde. Verksamheten kan fungera i år även om det egna kapitalet är negativt. Ett negativt eget kapital räcker inte ensamt

nödvändigtvis, man måste också ha andra signaler för att företaget skulle ha problem med att fortsätta sin verksamhet.

Enligt C är ett negativt eget kapital ett tecken på going concern-problem, men man måste också se på företagets resultat, och hur länge företaget har gjort förlust. Man måste värdera företagets likviditet och obetalda räkningar. C påpekar också att negativt eget kapital är det enda tecknet på going concern-problem som måste registreras. Enligt aktiebolagslagens 20 kap. 23 § ska styrelsen registrera företagets negativa egna kapital utan dröjsmål efter att styrelsen har märkt det.

D anser att ett negativt eget kapital mycket sällan är en indikator på problem med finansiering. Företaget kan ha ett negativt eget kapital, men ändå pengar, p.g.a. att företaget finansieras av kapital som inte bokförs till det egna kapitalet. Koncernföretag kan vara ett exempel på sådana här situationer. Naturligtvis är negativt eget kapital en indikator, men sällan ensamt. Kassaflödet är det som är av större betydelse. Det kan därmed finnas företag med positivt eget kapital, men problem med fortlevnaden.

5.3.4 Betalningsförmåga och insufficiens

Intervjuperson A uppskattar företagets betalningsförmåga genom att se på hur mycket pengar företaget har i kassan och på banken, och om företaget möjligtvis har en limit som kan användas. Han jämför också kortfristiga fordringar med kortfristiga skulder och går igenom företagets kassaflödesanalys för följande år. Kassaflödesanalysen måste vara noggrant beskriven på månads- eller veckonivå, årsnivå är inte tillräckligt noggrant. Också historiska data från några år tillbaka används för att bedöma kassaflödesanalysens riktighet. Om företagets historiska kassaflödesanalyser har varit noggranna och riktiga, är det också lättare att lita på kassaflödesanalysen i fråga.

Enligt intervjuperson A är betalningssvårigheter ett tydligt tecken på potentiella going concern-problem. Stora förfallna inköpsskulder indikerar betalningssvårigheter. Men ett företag kan också försöka påverka nyckeltal genom att inte betala inköpsskulder, vilket inte är ett tecken på going concern-problem.

Intervjuperson B uppskattar företagets betalningsförmåga genom att jämföra fordringar med skulder. B fäster genast vikt vid förfallna inköpsskulder, speciellt om de innehåller mervärdesskatteskuld eller obetalda arbetsgivarprestationer. B vill veta orsaken till betalningssvårigheterna och om en betalningsplan är uppgjord. B berättade att man måste göra en värdering för att se helhetsbilden av mängden skulder samt för att se om inköpsskulden är till en eller flera parter. Man måste också ta reda på ifall alla betalningar ligger efter eller bara några specifika.

C överblickar först företagets kassa och bank med hjälp av bokslutet och går igenom företagets likviditetssituation. Efter det går han igenom om företaget har skulder till leverantörer, skattemyndigheter eller finansinstitut. Han ser också på om företagets kassaflödesanalys är negativ. Enligt C har företaget betalningssvårigheter om företaget har förfallna inköpsskulder, kvarskatt till skatteverket eller obetalda räkningar till banken eller andra finansiärer.

Enligt D är företagets betalningsförmåga mycket viktigare än en negativ resultatutveckling. D utvärderar företagets betalningsförmåga med hjälp av kassaflödesanalysen. D anser att kassaflödesanalysen inte behöver vara utvecklad med diskonteringar utan på månadsnivå med information om hur mycket företaget säljer, vilka kostnader företaget har och vad effekten av dessa är. Hur mycket pengar har företaget på bankkontona varje månad? Vilken månad blir företagets bankkonton negativa och hur finansierar företaget det? Har företaget till exempel ett bankkonto med limit?

D anser att kunden normalt själv berättar om betalningssvårigheterna. Revisorn måste ha en bra relation till kunden för att samtalet med kunden ska fungera. Som tecken på betalningssvårigheter nämnde D att räntekostnaderna börjar stiga och att skattemyndigheten driver in skulder.

Intervjuperson A värderar företagets insufficiens genom att jämföra kortfristiga fordringar med kortfristiga skulder eller genom att jämföra räntebärande skulder med eget kapital eller balansomslutningen. Han ser också på hur lånens amorteringsplaner ser ut. För tillfället är räntekostnader inte ett så bra medel att se insufficiens på p.g.a.

att räntorna är så låga. Om räntorna börjar stiga kan företagen få problem med räntekostnaderna om företagen är överskuldssatta och inte har skyddat sig mot förändringar i räntenivån.

B anser att ett företag är överskuldssatt om företagets skulder är mångfaldiga i jämförelse med dess tillgångar och företaget har förfallna skulder. Enligt C är ett företag överskuldssatt om det egna kapitalet är negativt och skulderna överskrider tillgångarna.

D anser att företaget är överskuldssatt när det inte kan betala sina skulder. Ett uppstartsföretag verkar genast överskuldssatt p.g.a. att det inte har inkomster utan enbart lån och investerare. När investerarna inte mera tror på uppstartsföretaget, blir uppstartsföretaget överskuldssatt. D gav som ett exempel en normal produktionsanläggning som investerar 10 miljoner och amorterar en halv miljon per år på lånet: företaget kan se ut att ha mycket skuld, men skulden försvinner under 20 år. Företaget blir överskuldssatt när det inte mera kan amortera. D sade att hon inte har en metod för att räkna ut när ett företag är överskuldssatt, man bara vet det.

5.3.5 Omorganiseringar

Om det finns en orsak till omorganisering är omorganiseringen inte ett tecken på going concern-problem, enligt A. Om omorganiseringen är konstig och det inte finns en bra orsak till den kan det vara ett tecken på problem med fortlevnaden.

Intervjuperson B såg omorganiseringar som en positiv sak. Han ansåg att omorganiseringar anknyter sig till samarbetsförhandlingar eller att företaget försöker bli av med förlustbringande verksamhet. B såg omorganisering som företagssanering.

C anser att omorganiseringar är ett svårt tema. Man kan inte förutspå framtiden och veta vad effekten av omorganiseringen är. Man måste uppskatta vad effekten av omorganiseringen är. C frågar normalt efter mellanbokslutet, om det finns, eller företagets senaste resultaträkning och balansräkning för att värdera effekten av omorganiseringen. Ägarna och ledningen är normalt för optimistiska inför effekten av omorganiseringen. C anser att omorganiseringen normalt är ett positivt tecken och

signalerar att ledningen vill ändra funktionssätt och försöka göra någonting för företagets trångmål.

D anser omorganiseringen också som ett positiv tecken. Om företagets kassaflöde är negativt, måste företaget göra någonting för att få det positivt. Om företaget säger upp tio personer, och uppskattar att företaget kan fortsätta sin verksamhet normalt är omorganiseringen en positiv sak. Samma sak gäller om företaget flyttar till billigare lokaler. Det som är svårt vid omorganiseringar enligt D är att värdera vad effekten av omorganiseringar medför för företagets kassaflöde p.g.a. att man vid going concern måste uppskatta följande räkenskapsperiod. Värderingen av omorganiseringens effekter kan vara enkel om till exempel tio personer sägs upp. Vad kan vara krävande är värderingen av dotterbolagets aktier.

5.3.6 Andra tecken

Intervjuperson A kommenterade att andra tecken på going concern-problem kunde vara att företag agerar på en marknad som försvinner helt. Det är dock frågan om ett undantag.

Intervjuperson C tog upp relationen med banken som ett annat tecken. Om företaget har dåliga relationer med banken eller med andra finansiärer, kan det vara svårt att få tilläggsfinansiering.

D sade att koncernens situation påverkar bedömningen av företagets fortlevnad när ett företag är ett dotterföretag. Dotterföretaget klarar sig sällan utan moderföretaget.

5.4 Faktorerna som orsakar att ett företag får en going concern-anmärkning

5.4.1 Ledningens planer

Intervjuperson A beaktar ledningens planer och åtgärder både för följande 12 månader och tidsperioden efter det, men huvudsakligen ser han på tidsperioden för följande 12 månader. Till exempel kan ett uppstarts företag ha planer som sträcker sig över två år, men revisorn ger i berättelsen information om de kommande 12 månaderna. Om företaget inte är verksamt om 12 månader, kan det inte genomföra planer som gäller

tiden för två år framåt. Om ledningen inte har några planer på lång sikt är det också ett dåligt tecken.

Intervjuperson B beaktar först de planer och åtgärder som har effekt inom 12 månaders tid. Verksamheten måste vara tryggad för minst 12 månader. B beaktar också åtgärder som har en effekt om 12 månader. Till exempel om arbetstagarna har långa uppsägningstider ser man effekten på samarbetsförhandlingen först kanske efter 6 månader. Så under följande räkenskapsperiod ser man bara hälften av effekten och under räkenskapsperioden efter det den fulla effekten.

C påpekade att enligt regleringen måste bedömningen av ledningens planer omfatta minst 12 månader från bokslutet. C beaktar de planer som har effekt inom 12 månader men också de som har effekt senare. Om effekten ses först efter två till tre år, påverkar det inte hemskt mycket. Effekten borde ses i följande bokslut. Man kunde nästan säga att om man inte kan se effekten i följande bokslut så har åtgärderna inte påverkat.

Intervjuperson D motiverade att det i Finlands lagstiftning inte stadgas om vilken tidsperiod revisorn måste använda vid bedömningen av företagets going concern. IAS1 punkt 26 stadgar å andra sidan att när företagsledningen bedömer företagets förmåga att fortsätta sin verksamhet, måste företagsledningen beakta all information som finns om företagets framtid för minst, men inte begränsat till, en tidsperiod på 12 månader efter räkenskapsperiodens slut. D framhävde att på grund av IAS 1 kan man använda 12 månader eller en längre tidsperiod. Enligt D är det pengarna som avgör. Om företaget klarar sig följande 12 månader, har det inte going concern-problem. D beaktar händelser också efter 12 månader, men de första 12 månaderna är avgörande. Företaget måste klara sig de första 12 månaderna.

5.4.2 Företagets ålder och storlek

Enligt A kan företagets ålder påverka hans beslut. Ett uppstarts företag är ett ungt företag och det har kanske inte medel i kassan och på banken. Men å andra sidan om ett företag redan de senaste tio åren har haft dåliga kortfristiga fordringar i förhållanden till kortfristiga skulder, tänker man lättare att det ännu kan fortsätta i samma takt.

Enligt A kan företagets storlek påverka hans beslut. När man reviderar ett stort företag har man normalt tillgång till större mängder material och olika rapporter, vilket gör det lättare att utföra analyser och noggrannare analyser av företaget. Å andra sida kan det gå sämre för ett stort företag än för ett mindre företag. Ett stort företag kan ha mera lån och mera intressegrupper.

Enligt B påverkar företagets ålder inte nödvändigtvis hans beslut. Företagets ålder har en påverkan om företaget till exempel är 20 år gammalt och revisorn får säkerhet från historiska data om att företaget kan budgetera och budgeten historiskt har varit pålitlig. Det här ger evidens om att budgeten för kommande år är också pålitlig. Om företaget är två år gammalt och budgeten har varit felaktig tidigare, ger det inte stor tilltro till att den skulle vara pålitlig nu. Så B anser att man får mera tilltro till rapporterna hos ett äldre företag om rapporterna historiskt har varit pålitliga.

Enligt B kan stora företag ha mera resurser, men de är inte så rörliga som små företag. Företagets storlek kan med andra ord ha en påverkan, men det är svårt att säga entydigt vilken påverkan den har. Det finns positiva och negativa sidor med båda. Det är lättare för ett stort företag att få finansiering med avseende på going concern enligt B.

C anser att företagets ålder påverkar hans beslut. Gamla företag har verkat en lång tid och har mer etablerade relationer med leverantörer och banker än unga företag. Ledningen är normalt också kunnigare än i unga företag. Ett uppstarts företag är känsligare när det råkar ut för svårigheter då det inte har samma relationer som ett äldre företag. C anser att också företagets storlek påverkar hans beslutsfattande. Mindre företag har mindre resurser att ta hand om ett problem.

D anser att företagets ålder inte påverkar hennes beslut i sig. Företaget måste ha finansiering för de följande 12 månaderna oberoende om företaget är gammalt eller ungt. Men osäkerheten är lättare att identifiera i ett uppstarts företag och det är lättare att få dem att skriva in osäkerhetsfaktorer i bokslutet. D anser att företagets ålder inte påverkar hennes beslut, men den påverkar hennes övervägande. Revisorn måste i alla fall göra bedömningen. I ett uppstarts företag är revisionsteamet mera

medvetet om problem, i ett gammalt företag det kan vara svårare att upptäcka problemet, speciellt om revisorn har reviderat företaget länge.

D anser att företagets storlek påverkar många saker. Det som revisorn måste värdera är samma, men i ett stort företag finns det mera kunniga arbetstagare, som kan lyfta fram, värdera och reda ut problem och t.ex. diskutera med banken hur verksamheten finansieras i framtiden. I ett litet företag kanske ingen vet hur man borde agera i en problemsituation. D anser att företagets storlek i sig inte påverkar hennes beslut. Processen är bara mera krävande i ett litet företag.

5.4.3 Ägarstruktur

Enligt A kan företagets ägarstruktur påverka beslutet om going concern-anmärkningen. Om företaget har minoritetsägare, många ägare eller flera arbetstagare, ger han lättare en going concern-anmärkning. Om företagets ägare ger en skriftlig bekräftelse om att de finansierar företaget om företag får going concern-problem, påverkar ägarna beslutet om going concern. Men även om ägarna har egendom men inte binder sig att finansiera företaget, påverkar det inte om going concern-anmärkning ges. Revisorn måste beakta om företaget har lån från utomstående och vad säkerheten är för detta lån. Vad händer med fordringsägarna om företaget går i konkurs? Revisorn måste tänka på hur en konkurs påverkar, vem det påverkar och vem som möjligtvis lider om man inte ger en going concern-anmärkning.

Enligt A har ålder, storlek och ägarstruktur bara lite påverkan till hans beslutsfattande. Företaget är i huvudrollen, och de ovan beskrivna faktorerna i fråga styr inte beslutsprocessen.

Enligt B varierar påverkan av ägarstrukturen från fall till fall. Om det är frågan om ett familjeföretag och familjen har viljan att fortsätta företagets verksamhet och de har andra tillgångar samt är bundna att finansiera företagets verksamhet, påverkar det om en anmärkning ges. Revisorn måste kunna bevisa att familjen vill finansiera företaget, alltså få en skriftlig bekräftelse. Om företaget som har problem med going concern ägs utomlandsifrån måste revisorn också begära en skriftlig bekräftelse, att ägaren finansierar företagets verksamhet om det uppstår problem med going concern. Det är

också en signal till revisorn: ger ägaren bekräftelsen eller inte. Normalt kan mängden av ägare också påverka. Om det finns färre ägare är de normalt lättare eniga, medan om det finns flera ägare finns det större möjlighet för meningsskiljaktigheter om vad ägarna vill göra om det finns going concern-problem. Naturligtvis kan det finnas meningsskiljaktigheter bland färre ägare också.

C anser att företagets ägarstruktur har påverkan. Om det bakom företaget är ett solitt moderföretag och revisorn får en skriftlig bekräftelse om att moderföretaget finansierar dotterföretaget i finansiella svårigheter, finns det inget going concern-problem för revisorn. Om företaget har en eller två ägare, som redan har all förmögenhet som säkerhet i företagets lån, är situationen svagare. Ägarna kan inte mera finansiera företaget.

D menar att företagets ägarstruktur påverkar. Om det är frågan om ett 100 % ägt dotterbolag och modern finansierar dotterns verksamhet, finns det inget problem rörande going concern. Om modern slutar att finansiera dottern finns det going concern-problem. D ansåg att situationer med venture-aktörer är intressanta. De investerar i företaget tills företaget säljs eller läggs ned. Revisorn måste veta venture-aktörers avsikter, för att kunna värdera företagets fortlevnad. T.ex. vid uppstartsfirmorna kan situationen se mycket dåligt ut, men vid noggrannare granskning kan man t.ex. se att finansiärer ännu finansierar företagets verksamhet. Revisorn måste bara veta vad finansiärernas vilja med företaget är.

5.4.4 Nyckeltal, kassaflödesanalyser och ledarförmåga

Intervjuperson A jämför nyckeltal normalt till historiskt data och inte till branschen. I små företag använder han som nyckeltal kortfristiga fordringar i förhållande till kortfristiga skulder eller till balansomslutningen direkt från balansräkningen. A använder mera nyckeltal i större företag och speciellt om företag har problem. A använder normalt nyckeltal som självförsörjningsgrad, skuldsättningsgrad, current ratio och quick ratio i större företag och jämför dessa med företagets trend.

B använder inte nyckeltal om företaget inte har problem. I problem företag räknar han skuldsättningsgrad och likviditet. Han jämför i första hand med historiska data, men om det finns jämförelsedata från branschen använder han det också.

C använder inte nyckeltal. Som ett undantag är ett stort företag som visar nyckeltal i bokslutet. Då ser C dessa nyckeltal, men han räknar inte själv ut nyckeltal. D använder inte nyckeltal.

A använder noggranna kassaflödesanalyser, på vecko- eller månadsnivå. B använder kassaflödesanalyser och ju noggrannare desto bättre. Enligt B kan de vara svårt att utforma en kassaflödesanalys i en del branscher.

Enligt A kan en sakkunnig ledning vara en positiv sak när han tänker på företagets going concern, men det påverkar inte i stor grad beslutsfattande. B hade samma åsikt som A. En sakkunnig ledning är en positiv sak, men det räcker inte ensamt. Kassaflöde och budgeten måste vara också i ordning.

C använder kassaflödesanalys i större företag där det finns resurser att sammanställa en kassaflödesanalys. Han frågar vanligtvis om företaget sammanställer analysen utgående från några månader eller från ett år. Ju noggrannare analysen är desto bättre. Kassaflödesanalysen är att man försöker förutspå framtiden, vilket gör att det finns osäkerhet i riktigheten.

C får förtroende om företagets ägare själv har pengar att finansiera företaget och de också gör det. Det visar att ägarna själv tror på företaget och dess framtid och att ägarna vill fortsätta verksamheten. Det signalerar det motsatta om ägarna inte vill investera själv i företaget även om de har pengar. Sakkunnig ledning har också påverkan, men om företagets situation är katastrofal, hjälper sakkunnig ledning inte heller. Det är också positivt för C om ledningen har erfarenhet från liknande situationer.

D anser att kassaflödesanalyser är de viktigaste verktygen vid bedömning av företagets going concern. Kassaflödesanalysen måste vara på månadsnivå och för minst ett år framåt. D anser att om företaget med säkerhet får pengar någonstans ifrån, så har det

påverkan vid bedömning av fortlevnaden. En sakkunnig ledning påverkar diskussionen om företagets going concern, men lämnar inte bort anmärkningen från revisionsberättelsen p.g.a. en sakkunnig ledning.

5.4.5 Framtiden för företag med en going concern-anmärkning

A kunde inte helt klart minnas vad som hänt med företagen han har gett en going concern-anmärkning åt. Några företag hade gått i konkurs och några hade fortsatt verksamheten. En exakt orsak till varför företagen hade fortsatt verksamheten trots going concern-anmärkningar kunde han inte ge. Han ansåg att ledningens planer hade lyckats.

Intervjuperson A ansåg, att en revisionsberättelse med en going concern-anmärkning inte är en bra sak för företaget. I ett uppstarts företag kan anmärkningen vara en standard sak och investerarna är van vid att anmärkningen står på berättelsen och investerarna vet att det är riskfyllt att investera till företaget. A sade att det kan vara så att ledningen inte vill att anmärkningen sätts till berättelsen, men revisorn kan inte tänka på det. Man måste bara göra sitt egna oberoende beslut och hålla fast vid det. Bs åsikt om going concern-anmärkningar är att det påverkar ganska litet företagets framtid.

C har själv gett en revisionsberättelse med en going concern-anmärkning senast för 3-4 år sedan. För det företaget var berättelsen den sista före konkursen. Andra anmärkningar han gett var för så länge sedan, att C inte minns vad som har hänt åt företagen efteråt. Gällande konsulteringar vet han inte heller alltid vad som händer åt företagen. C anser att en going concern-anmärkning inte har så stor inverkan på företagets framtid. Leverantörer som har samarbetat länge med företaget ser möjligtvis inte ens bokslutet och revisionsberättelsen. Nya leverantörer kan fråga efter bokslutet och revisionsberättelsen för att bedöma företagets kreditvärdighet; då kan den påverka. Bankerna och andra finansiärer känner normalt ganska väl till företagets situation; där påverkar en going concern-anmärkning inte så mycket enligt C. Hur en going concern-anmärkning påverkar företagets framtid får inte påverka revisorns beslutsfattande, värderingen har andra utgångspunkter.

D har haft en egen kund som fick en anmärkning om fortlevnad, och det företaget gick inte i konkurs. Företaget fortsatte sin verksamhet i sex månader och köptes efter det av en venture-aktör. Utan företagsköpet skulle företaget ha gått i konkurs. D har också varit med i ett revisionsteam, där ett företag fick en anmärkning två år i rad men företaget fick finansiering för att fortsätta sin verksamhet i två år. Men det tredje året fick företaget inte mera finansiering och gick i konkurs.

D anser att en revisionsberättelse med en going concern-anmärkning ibland påverkar företagets framtid. Det beror på branschen där företaget verkar: en del branscher kan det vara vanligt att företag har en going concern-anmärkning. Också hos uppstartsföretagen är det normalt att ha en going concern-anmärkning. D hoppas att anmärkningen skulle väcka uppmärksamhet hos företagets samarbetspartner och finansiärer. Företagets framtid får inte påverka revisorn samt ifall revisorn ger anmärkningen eller inte. Det är alltid lika viktigt att fortlevnaden bedöms på rätt sätt.

6 Resultatanalys

6.1 Inledning

Med beaktande av de olika forskningsresultat som har gått genom i avhandlingen har de olika faktorer som antas påverka revisorns beslutsfattande rangordnats på följande sätt (viktigaste först):

1. ledarförmåga
2. ekonomisk utveckling
3. ägande
4. kundförhållandet.

Härnäst kommer de olika faktorerna att gås igenom, och intervjupersonernas svar jämförs med de presenterade forskningsresultaten.

6.2 Ledarförmåga

Krishnan och Wangs (2015) resultat bekräftar att ledarförmågan är relevant för revisorns beslutsfattande. Den här studiens intervjuer ger samma resultat.

Bruynseels och Willekens (2012) har studerat om revisorer tar ledningens planer och strategiska aktioner i beaktande för att övervinna finansiella svårigheter och om revisorn beaktar endast aktioner som har kortfristig effekt eller om de ser också långfristiga effekter när de bedömer företagets going concern. Deras resultat var att strategiska aktioner som sannolikt genererar positivt kassaflöde både kortfristig och långfristig minskar sannolikheten att en going concern-anmärkning ges.

Intervjuperson A tar ledningens planer och åtgärder i beaktande både för följande 12 månader, och tidsperioden efter det, men huvudsakligen ser han på tidsperioden för följande 12 månader. Till exempel ett uppstartsföretag kan ha planer som sträcker sig över två år framåt i tiden, men revisorn ger i berättelsen information om de följande 12 månaderna. Om företaget inte mera är verksamt efter 12 månader, kan det inte genomföra planer som gäller tiden om två år. Om ledningen inte har några planer på lång sikt, är det också ett dåligt tecken.

Intervjuperson B tar först de planer och åtgärder i beaktande som har effekt inom 12 månader. Verksamheten måste vara tryggad i minst 12 månader. B beaktar också åtgärder som har en effekt om 12 månader. Till exempel om arbetstagarna har långa uppsägningstider, ser man effekten på samarbetsförhandlingar först kanske efter 6 månader. Det medför att man under följande räkenskapsperiod ser man bara hälften av effekten, och den fulla effekten efter räkenskapsperioden därpå följande år.

C påpekade att enligt regleringen måste bedömningen av ledningens planer omfatta minst 12 månader från bokslutet. C beaktar de planer som har effekt inom 12 månader men också de som har effekt senare. Om effekten ses först efter två till tre år, påverkar det inte mycket. Effekten borde ses i följande bokslut.

D påpekade att på grund av IAS 1 kan man använda 12 månader eller en längre tidsperiod. Enligt D är det pengar som avgör. Om företaget klarar sig de följande 12 månaderna, har det inte ett going concern-problem. D beaktar händelser också efter 12 månader, men de första 12 månaderna är avgörande. Företaget måste klara sig de första 12 månaderna.

Enligt Bruynseels och Willekens (2012) har strategiska aktioner som sannolikt genererar kassaflöde bara långfristigt ett positivt samband med att en going concern-anmärkning ges. Enligt intervjupersonerna A, B, C och D ser de huvudsakligen på de första 12 månaderna, men de beaktar också händelser efter 12 månader. Företaget måste klara åtminstone de 12 första månaderna.

Enligt Bruynseels och Willekens (2012) ses speciellt nya fusioner och företagsförvärv inte som lindrande faktorer utan som going concern-riskfaktorer. Kostnadsbesparingar ses som en ytterligare going concern-riskfaktor och ökar sannolikheten för en going concern-anmärkning. (Bruynseels & Willekens 2012)

Alla intervjupersoner såg omorganiseringar som en positiv händelse. Intervjuperson A var den enda som tänkte att om omorganiseringen är konstig och det inte finns någon orsak till den, kan det vara ett tecken på problem med fortlevnaden.

Om det finns en orsak till omorganisering, är omorganisering enligt A inte ett tecken på problem med going concern. Intervjuperson B såg omorganiseringar som en positiv sak. Han ansåg att omorganisering hör ihop med samarbetsförhandlingar eller att företaget försöker bli av med förlustbringande verksamhet. C anser att omorganisering normalt är ett positivt tecken som signalerar att ledningen vill ändra funktionssätt och försöka göra någonting åt företagets trångmål. D ser omorganiseringar också som ett positivt tecken. Om företagets kassaflöde är negativt, måste företaget göra någonting för att göra det positivt. Om företaget säger upp tio personer och uppskattar att företaget kan fortsätta sin verksamhet normalt, är omorganiseringen en positiv sak. Samma sak gäller om företaget flyttar till billigare lokaler.

Alla intervjuade i Mutchlers (1984) undersökning betonade vikten av individuell information om ledningen. Information om ledningen möjliggjorde en bedömning av ledningens prestation och dess effekt på företag innan det kunde ses i finansiella rapporter (Mutchler 1984). Intervjupersonerna i avhandlingen var på samma linje som de intervjuade i Mutchlers (1984) undersökning. Enligt A är samtalet med ledningen mycket viktigt. B diskuterar med ledningen och utvärderar hur de ser på framtiden. Han använder företagets kassaflödesanalys och budget för kommande år. D underströk vikten av kommunikation med ledningen vid bedömning av företagets going concern.

Enligt A kan en sakkunnig ledning vara något positivt när han ser på företagets going concern, men det påverkar inte i någon hög grad beslutsfattandet. B var av samma åsikt som A. En sakkunnig ledning är något positivt, men det räcker inte ensamt. Också kassaflödet och budgeten måste vara i ordning. Sakkunnig ledning har en inverkan enligt C, men om företagets situation är katastrofal, hjälper inte heller en sakkunnig ledning. Det är positivt för C om ledningen har erfarenhet av situationer då det gått dåligt för företaget. D anser att en sakkunnig ledning påverkar diskussionen om företagets going concern, men hon utelämnar inte en anmärkning från revisionsberättelsen p.g.a. en sakkunnig ledning.

6.3 Ekonomisk utveckling

Andra delen av Mutchlers (1984) forskning innehåller frågor för att identifiera egenskaper som gör att ett problemföretag får en going concern-anmärkning. Den viktigaste variabeln som enligt revisorer gör ett företag till en potentiell mottagare av going concern är kassaflödesprognoser. Prognoser ansågs vara viktig information. De flesta intervjuade sade att de kräver prognoser från ledningen och de satt mycket tid på att bekräfta prognosernas riktighet och pålitlighet. Trender i företagets olika relationstal var inte så viktiga enligt Mutchlers (1984) undersökning. Informationen från den här avhandlingens intervjuer gav samma information.

Intervjupersonerna i den här studien anser kassaflödesprognoser vara mycket viktiga. A vill ha företagets budget och kassaflödesanalys för det kommande året. Om företaget har pengar är en bedömning av företagets going concern enkelt, men den måste ändå göras. A frågar alltid om budgeten när han diskuterar med ledningen. Om budgeten är utmanande vill han också se kassaflödesanalysen. A sade att kassaflödesanalyser måste vara noggranna, på vecko- eller månadsnivå. B använder kassaflödesanalyser och ju noggrannare de är, desto bättre. C använder kassaflödesanalys i större företag, där det finns resurser att sammanställa en kassaflödesanalys. Han frågar normalt om företaget sammanställer analysen från några månader eller från ett år. Ju noggrannare analysen är, desto bättre. D anser att kassaflödesanalyser är de viktigaste verktygen vid bedömning av företagets going concern. Kassaflödesanalysen måste vara på månadsnivå och minst för ett år framåt.

Avhandlingens intervjupersoner använder inte så mycket olika nyckeltal för att identifiera ett problemföretag. De enda intervjupersonerna som sade sig ha använt nyckeltal är intervjuperson A och B som använde nyckeltal om företaget hade problem. A jämför normalt nyckeltal med historiska data och inte med branschen. I små företag använder han som nyckeltal kortfristiga fordringar i förhållande till kortfristiga skulder eller till balansomslutningen direkt från balansräkningen. A använder mera nyckeltal i större företag och speciellt om företag har problem. C använder inte nyckeltal. Som ett undantag är ett stort företag som visar nyckeltal i bokslutet. Då ser C på dessa nyckeltal, men han räknar inte själv ut nyckeltal. D använder inte nyckeltal.

6.4 Ägande

Krishnan och Krishnan (1996) kom i sin undersökning till resultatet att sannolikheten att revisorn ger ett uttalande med reservation är desto större ju mera ägs av utomstående om kunden är potentiell mottagare av uttalande med reservation. Intervjuperson A var av samma åsikt som den här studien. Enligt A kan företagets ägarstruktur påverka beslutsfattande om going concern-anmärkningen. Om företaget har minoritetsägare, många ägare eller flera arbetstagare, ger han lättare en going concern-anmärkning.

En kinesisk undersökning kom till resultatet att om företaget ägs av stora aktieägare eller staten har stor ägarandel har det negativ effekt på sannolikheten för finansiella trångmål. Det att ledningen äger eller inte äger andelar av företag hade ingen effekt på finansiella trångmål. Å andra sidan kan en större andel av oavhängiga chefer orsaka lägre sannolikheten till finansiella trångmål. (Li m fl 2008)

Om företagets ägare ger en skriftlig bekräftelse att de finansierar företaget om företaget får going concern-problem, påverkar ägarna enligt A på beslutsfattande om going concern. Även om ägarna har egendom, men de inte binder sig till att finansiera företaget, påverkar det inte om en going concern-anmärkning ges. Revisorn måste ta i beaktande ifall företaget har lån från utomstående och vad säkerheten för detta lån är. Vad händer till fordringsägare om företaget går i konkurs? Revisorn måste tänka på påverkan av konkurs: vem det påverkar och vem man möjligtvis eftersätter om man inte ger en going concern-anmärkning. Enligt A har ägarstrukturen bara liten påverkan på hans beslutsfattande. Företaget är i huvudrollen, och ägarstrukturen styr inte beslutsprocessen.

Enligt B varierar påverkan av ägarstrukturen från fall till fall. Om det handlar om ett familjeföretag och familjen har viljan att fortsätta företagets verksamhet och de har andra förmögenheter samt är bundna att finansiera företagets verksamhet påverkar det om en anmärkning ges eller inte. Revisorn måste kunna bevisa att familjen vill finansiera företaget, alltså få en skriftlig bekräftelse. Om företaget som har problem med going concern ägs utomlandsifrån måste revisorn också begära en skriftlig

bekräftelse om att ägaren finansierar företagets verksamhet om det kommer problem med going concern. Det ifall, ägaren ger bekräftelse eller inte, är också en signal till revisorn. Normalt kan mängden av ägarna också påverka. Om det finns färre ägare är de normalt lättare eniga, men om det finns flera ägare finns det större möjlighet för meningsskiljaktigheter om vad ägarna vill göra om det finns going concern-problem. Naturligtvis kan det finnas meningsskiljaktigheter bland färre ägare också.

C anser att företagets ägarstruktur har påverkan. Om det bakom företaget finns ett solitt moderföretag och revisorn får en skriftlig bekräftelse om att moderföretaget finansierar dotterföretaget vid finansiella svårigheter, finns det inget going concern-problem för revisorn. Om företaget har en eller två ägare, som redan har all förmögenhet som säkerhet i företagets lån, är situationen svagare. Då kan ägarna inte finansiera företaget mera.

D menar att företagets ägarstruktur påverkar going concern-anmärkningar. Om det är frågan om ett 100 % ägt dotterbolag och modern finansierar dotterns verksamhet, finns det inget problem rörande going concern. Om modern slutar att finansiera dottern finns det going concern-problem. D ansåg att situationer med venture-aktörer är intressanta. De investerar i företaget tills företaget säljs eller läggs ned. Revisorn måste veta venture-aktörers avsikter, för att kunna värdera företagets going concern. T.ex. gällande uppstartsföretag kan situationen se mycket dåligt ut, men om finansiärer ännu finansierar företagets verksamhet är situationen ändå bra. Revisorn måste bara veta vad finansiärernas vilja med företaget är.

Intervjupersonerna var till största delen av åsikten att ägande påverkar. Ägande hade inverkan på going concern-märkningen om företagets ägare hade förmögenhet och de gav en skriftlig bekräftelse att de finansierar företaget vid going concern-problem. Men A sade också att ägarstrukturen har bara lite inverkan på hans beslutsfattande. Företaget är i huvudrollen, och ägarstrukturen styr inte beslutsprocessen. B ansåg att revisorn måste kunna bevisa att familjen vill finansiera företaget, alltså få en skriftlig bekräftelse. Om företaget, som har problem med going concern, ägs utomlandsifrån måste revisorn också begära en skriftlig bekräftelse att ägaren finansierar företagets verksamhet om det uppkommer problem med going concern. C och D var av samma

åsiikt. Avhandlingens skribent drar slutsatsen att företagets ägande har påverkan, men det kan förhindra going concern-anmärkningen endast om ägarna har förmögenhet och de skriftlig binder sig till att finansiera företaget vid problem med going concern.

6.5 Kundförhållandet

Reynolds och Francis (2001) hittade inte evidens för att ekonomiskt beroende skulle inverka på Big 5-företags revisorer att rapportera enligt kundens preferenser. Det finns större risk för klagomål hos stora kunder (Reynold & Francis 2001). Krishnan och Krishnan (1996) och Ruiz-Barbadillo m.fl. (2004) kom till motsatt resultat än Reynolds och Francis (2001). Krishnan och Krishnan (1996) kom i sin undersökning till resultatet att om kunden är en potentiell mottagare av uttalande med reservation och ju mindre kundens vikt är i revisorns portfölj, desto större är sannolikheten att revisorn uttalar med reservation. Ruiz-Barbadillos med fleras (2004) undersökning från Spanien visar att ju större kunden är, desto mindre är sannolikheten att de får en going concern-anmärkning, när omständigheter är sådana att företaget skulle vara en potentiell mottagare av going concern-anmärkning. Enligt Mutchlers (1984) resultat är det variabler på plats nio och tio som enligt revisorer gör ett företag till en potentiell going concern-anmärkningsmottagare, dessa variabler definierar företagets storlek. Företagets ålder och företagets storlek i både förmögenhet och omsättning var inte så viktiga enligt Mutchlers (1984) undersökning.

I avhandlingen har fokuserats på företagets ålder och storlek p.g.a. att kundförhållandets längd inte var en faktor som avhandlingens skribent ansåg att kunde frågas i personlig intervju. Kundförhållandets längd behandlar mera revisorns oberoende.

Enligt A kan företagets ålder påverka hans beslutsfattande. Ett uppstarts företag är ett ungt företag och det kan hända att det inte har medel i kassa och bank. Å andra sidan om ett företag har haft dåligt förhållandet av kortfristiga fordringar och kortfristiga skulder redan de senaste tio åren, tänker man lättare att det ännu kan fortsätta i samma takt.

Enligt A kan företagets storlek påverka hans beslutsfattande. När man reviderar ett stort företag har man normalt tillgång till större mängd material och olika rapporter, vilket gör det lättare att göra analyser och också noggrannare analyser om företaget. Å andra sidan kan det gå sämre för ett stort företag än för ett mindre företag. Ett stort företag kan ha mera lån och mera intressegrupper. Enligt A har ålder och storlek bara lite inverkan på hans beslutsfattande. Företaget är i huvudrollen, och de ovan beskrivna faktorerna styr inte beslutsprocessen.

Enligt B påverkar företagets ålder inte nödvändigtvis hans beslutsfattande. Företagets ålder har inverkan om företaget är till exempel 20 år gammalt och revisorn får säkerhet från historiska data, att företaget kan budgetera och budgeten har varit historiskt pålitlig. Det här ger evidens om att budgeten för kommande år också är pålitlig. Om företaget är två år gammalt och budgeten har varit felaktig tidigare, ger det bara lite tro på att det skulle vara pålitlig nu. Så B anser att man får mera trovärdighet till rapporterna hos ett äldre företag om rapporterna historiskt har varit pålitliga.

Enligt B kan stora företag ha mera resurser, men de är inte så lättrörliga som små företag. Företagets storlek kan ha påverkan, men det är svårt att säga entydigt hurdan påverkan den har. Det finns positiva och negativa sidor i båda. Det är lättare för ett stort företag att få finansiering i avseende på going concern enligt B.

C anser att företagets ålder påverkar hans beslutsfattande. Gamla företag har agerat under lång tid och det har mera etablerade relationer med leverantörer och banker än unga företag. Ledningen är normalt också kunnigare än bland unga företag. Ett uppstartsföretag är mer utsatt när det råkar ut för svårigheter då det inte har samma relationer som äldre företag. C anser att också företagets storlek påverkar hans beslutsfattande. Mindre företag har mindre resurser att ta hand om ett problem.

D anser att företagets ålder inte påverkar hennes beslutsfattande i sig. Företaget måste ha finansiering för följande 12 månader oberoende om företaget är gammalt eller ungt. Men osäkerheten är lättare att identifiera i ett uppstartsföretag och det är lättare att få dem att skriva upp osäkerhetsfaktorer i bokslutet. D anser att företagets

Ålder inte påverkar hennes beslutsfattande, utan den påverkar hennes övervägande. Revisorn måste i alla fall göra bedömningen. I ett uppstarts företag är revisionsteamet mera medvetet om problem, medan det i ett gammalt företag kan vara svårare att upptäcka problemet, speciellt om revisorn har reviderat företaget länge.

D anser att företagets storlek inverkar på många saker. Sakerna revisorn måste värdera är de samma, men i ett stort företag finns det mera kunnande arbetstagare, som kan lyfta fram, värdera och reda ut problem och t.ex. diskutera med banken hur verksamheten finansieras i framtiden. I ett litet företag kan det hända att ingen vet hur man borde agera i en problemsituation. D anser att företagets storlek i sig inte påverkar hennes beslutsfattande. Processen är bara mera krävande i ett litet företag.

7 Sammanfattning och slutsatser

7.1 Inledning

Revisorns oberoende och going concern är ett tema som det finns mycket forskning om. Revisorns oberoende och revisorns arbetsskicklighet har studerats i olika länder med hjälp av going concern-anmärkningar. Det har också undersökts om revisorns arvoden från övriga tjänster påverkar revisorns oberoende genom att man har studerat om going concern-anmärkningar stämt och företag gått i konkurs ett år från anmärkningen (Read 2015, Ratzinger-Sakel 2013, Callaghan m fl 2009, Basioudis m fl 2008, Robinson 2008 och Vanstraelens 2002). Man har även studerat ifall det faktum att revisorn är från ett Big 4-företag påverkar revisorns benägenhet att ge en going concern-anmärkning (Geiger & Rama 2006, Ruiz-Barbadillo m fl 2004, Vanstraelen 2002, och Mutchler 1986).

Existerande forskning om faktorer som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar har fokuserat på faktorer som gäller revisorns oberoende. Ett ämnesområde har studerats mindre på senare tid är vilka faktorer i företaget och företagets finansiella rapporter som påverkar revisorns beslutsprocess om going concern-anmärkningar. Vilka kännetecken använder revisorer när de identifierar företag med going concern-problem? Och vilka faktorer är det som gör att ett företag med problem i going concern får en going concern-anmärkning?

Syftet med denna avhandling var att undersöka vilka kännetecken revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem i Finland och vilka faktorer som leder till att ett företag får en going concern-anmärkning. Syftet var också att försöka rangordna faktorerna för att förstå vilken faktor som mest påverkar revisorns beslutsfattande.

I studien eftersträvades en djupare förståelse av revisorns beslutsprocess och de faktorer som påverkar det varför en kvalitativ forskningsstrategi var en mera ändamålsenligt forskningsstrategi att välja än kvantitativ forskningsstrategi. Enligt Björklund och Paulsson (2003) är observationer och intervjuer mer lämpade

datainsamlingsmetoder vid kvalitativa studier. P.g.a. detta valdes som avhandlingens forskningsmetod att utföra kvalitativa intervjuer.

7.2 Sammanfattning av resultaten

Med beaktande av de olika forskningsresultat som har gått igenom i avhandlingen har de olika faktorer som antas påverka revisorns beslutsfattande rangordnats på följande sätt (viktigaste först):

1. ledarförmåga
2. ekonomisk utveckling
3. ägande
4. kundförhållandet.

I kapitel 6 har intervjupersonernas svar jämförts med de presenterade forskningsresultaten och på så sätt har de olika faktorerna som orsakar att ett företag i trångmål får en going concern-anmärkning rangordnats på följande sätt i avhandlingen (viktigaste först):

1. ekonomisk utveckling
2. ledarförmåga
3. ägande
4. kundförhållandet.

Nedan kommer resultaten att gås genom noggrannare och tankegången bakom resultaten förklaras.

Alla intervjuade betonade vikten av individuell information om ledningen. Enligt A är samtalet med ledningen mycket viktigt. B diskuterar med ledningen och utvärderar hur de ser på framtiden. D underströk vikten av kommunikation med ledningen i bedömningen av företagets going concern. Men enligt intervjupersonerna var sakkunnig ledning inte någonting som kunde räcka ensamt. Enligt A kan en sakkunnig ledning vara något positivt när han ser på företagets going concern, men det påverkar inte i någon hög grad beslutsfattandet. B var av samma åsikt som A. En sakkunnig ledning är något positivt, men det räcker inte ensamt. Också kassaflödet och budgeten

måste vara i ordning. Sakkunnig ledning har en inverkan enligt C, men om företagets situation är katastrofal, hjälper inte ens en sakkunnig ledning. Det är positivt för C om ledningen har erfarenhet av situationer där det gått dåligt för företaget. D anser att en sakkunnig ledning påverkar diskussionen om företagets going concern, men hon utelämnar inte en anmärkning från revisionsberättelsen p.g.a. en sakkunnig ledning. P.g.a. de här kommentarerna har avhandlingens skribent konkluderat att ledarförmåga är ett viktigt element vid övervägande av företagets fortlevnad, men inte det viktigaste.

Alla intervjupersonerna i den här studien ansåg kassaflödesprognoser som mycket viktiga. A sade att kassaflödesanalyser måste vara noggranna, på vecko- eller månadsnivå. B använder kassaflödesanalyser och ju noggrannare de är desto bättre. C använder kassaflödesanalys i större företag, där det finns resurser att sammanställa en kassaflödesanalys. Han frågar normalt om företaget sammanställer analysen utgående från några månader eller från ett år. Ju noggrannare analysen är desto bättre. D anser att kassaflödesanalyser är de viktigaste verktygen vid bedömning av företagets going concern. Kassaflödesanalysen måste vara på månadsnivå och minst för ett år. Alla intervjuade betonade viktigheten av kassaflödesanalysen upprepade gånger under intervjun. Intervjupersonerna ansåg inte nyckeltal som viktiga verktyg vid övervägande av företagets fortlevnad. P.g.a. kassaflödesanalysens viktighet har avhandlingens skribent konkluderat att ekonomisk utveckling är den viktigaste faktorn vid övervägande av företagets fortlevnad enligt intervjupersonerna.

Med stöd av intervjuerna konkluderade avhandlingens skribent att företagets ägande har påverkan, men det kan förhindra going concern-anmärkningen endast om ägarna har förmögenhet och de skriftlig binder sig till att finansiera företaget vid problem med going concern. Avhandlingens skribent anser att intervjupersonerna ansåg ägandet mindre viktigt än ledarförmågan. Intervjupersonerna betonade viktigheten av diskussion med ledningen och fann ägandet som en faktor som påverkar men endast i vissa fall.

Enligt A har ålder och storlek bara lite inverkan på hans beslutsfattande. Företaget är i huvudrollen, och de ovan nämnda faktorerna styr inte beslutsprocessen. Enligt B kan

företagets storlek eller ålder påverka hans beslut. C anser att företagets ålder påverkar hans beslutsfattande. C anser också att företagets storlek påverkar hans beslutsfattande. Mindre företag har mindre resurser att ta hand om ett problem. D anser att företagets ålder inte påverkar hennes beslutsfattande i sig. Företaget måste ha finansiering för följande 12 månader oberoende om företaget är gammalt eller ungt. D anser att företagets ålder inte påverkar hennes beslutsfattande, men den påverkar hennes övervägande. Revisorn måste i alla fall göra bedömningen. D anser att företagets storlek påverkar många saker. Sakerna revisorn måste utvärdera är de samma, men i ett stort företag finns det mera kunnande arbetstagare, som kan lyfta fram, värdera och reda ut problem och t.ex. diskutera med banken hur verksamheten finansieras i framtiden. I ett litet företag kan det vara att ingen vet hur man borde agera i en problemsituation. D anser att företagets storlek i sig inte påverkar hennes beslutsfattande. Processen är bara mera krävande i ett litet företag. Med stöd av dessa argument drog avhandlingens skribent slutsatsen att kundförhållandet har en viss inverkan, men kundförhållandet har minst påverkan av de faktorer som undersöktes i avhandlingen.

Kännetecken för att identifiera ett företag med going concern-problem kommer att gås igenom härnäst. Intervjuperson A beskrev att man kan identifiera ett företag med going concern-problem till exempel genom att företaget har mindre kortfristiga fordringar än kortfristiga skulder. Ett annat kännetecken är företagets finansieringsstruktur. Om företaget har mycket lån, kan det indikera problem med going concern. Intervjuperson B använder företagets resultat och eget kapital som första signaler på going concern-problem. Om dessa två signalerar problem ser han noggrannare på företagets likviditet: hur företagets fordringar är i förhållande till skulder. C listade kontinuerlig förlustbringande verksamhet, otillräckligt eget kapital eller negativt eget kapital, det att kortfristiga skulder överskrider rörliga aktiva, att företaget har problem med banker eller problem att få finansiering eller att finansiärers covenant inte har efterlevts som kännetecken på företagets möjliga going concern-problem. D beskrev sin process för hur hon ser ett företag och utvärderar dess going concern ifall hon bara ser bokslutet och inte har pratat med någon i företaget: Först ser hon på företagets resultat och ifall är det negativt. Förlust i

sig är inte en indikator på going concern-problem, men det kan vara signifikant om företaget har gjort förlust länge. Sedan ser hon på hur mycket företaget har likvida medel och ställer dessa i relation till förluster. Efter det ser hon på kortfristiga skulder i förhållande till resultat och likvida medel.

A:s bedömning av going concern baserar sig inte bara på negativ resultatutveckling. Intervjuperson B använde negativ resultatutveckling som första indikatorn på going concern-problem. C anser att en förlustbringande räkenskapsperiod inte ännu påverkar företagens going concern. D sade att förlusten beaktas av revisorn redan första året och att det påverkar bedömningen av going concern, men det är vanligtvis inte ännu ett problem i det skedet. Enligt D är ett negativt resultat inte entydigt.

Enligt A är negativt eget kapital inte alltid ett tecken på going concern-problem. Negativt eget kapital är en av de första sakerna B lägger märke till angående going concern-problem. Enligt C är ett negativt eget kapital ett tecken på going concern-problem, men man måste också se på företagens resultat, och hur länge företaget har gjort förlust. D anser att ett negativt eget kapital mycket sällan är en indikator på problem med finansiering.

Enligt intervjuperson A är betalningssvårigheter ett tydligt tecken på potentiella going concern-problem. B fäster genast vikt vid förfallna inköpsskulder, speciellt om de innehåller mervärdesskatteskuld eller obetalda arbetsgivarprestationer. Enligt C har företaget betalningssvårigheter om företaget har förfallna inköpsskulder, kvarskatt till skatteverket eller obetalda räkningar till banken eller andra finansiärer. D anser att kunden normalt själv berättar om sina betalningssvårigheter.

Om det finns en orsak till omorganisering är omorganiseringen inte ett tecken på going concern-problem, enligt A. Om omorganiseringen är konstig och det inte finns en bra orsak till den kan det vara ett tecken på problem med fortlevnaden sade A. B, C och D ansåg omorganiseringar som positiva och inte som ett tecken på going concern-problem.

De viktigaste kännetecknen revisorer använder för att identifiera ett företag med going concern-problem varierar bland intervjupersonerna. Negativ resultatutveckling och

negativt eget kapital var inte alltid ett tecken på going concern-problem såsom inte heller omorganiseringar. Betalningssvårigheter ansåg alla intervjupersoner som potentiellt ett tecken på going concern-problem.

Syftet nåddes genom att få förståelse för vilka kännetecken revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem i Finland och vilka faktorer leder till att ett företag får en going concern-anmärkning. Dessa faktorer lyckades skribenten också rangordna enligt viktighetsordning.

7.3 Validitet och reliabilitet

Enligt Bryman och Bell (2013) menas med validitet "en bedömning av om de slutsatser som genererats från en undersökning hänger ihop eller inte". Björklund och Paulsson (2003) presenterar validitet som i vilken utsträckning man verkligen mäter det man avser att mäta i studien. Validitet kan ökas i en intervjustudie genom att formulera tydliga frågor som är inte vinklade (Björklund & Paulsson 2003). I denna undersökning försöktes tydliga och öppna frågor ställas som inte påverkade intervjupersonernas åsikter.

Reliabilitet m.a.o. tillförlitlighet betyder enligt Bryman och Bell (2013) det att om undersökningen skulle göras på nytt, skulle resultaten bli de samma eller skulle undersökningen påverkas av slumpmässiga eller tillfälliga betingelser. Björklund och Paulsson (2003) definierar reliabilitet som graden av tillförlitlighet i mätinstrumentet man har använt d.v.s. i vilken grad får man samma resultat om man upprepar undersökningen. Reliabilitet kan ökas i en intervjustudie genom att använda kontrollfrågor, där man undersöker aspekterna ännu en gång (Björklund & Paulsson 2003). I denna undersökning försöktes använda som intervjupersoner sådana revisorer som hade mycket erfarenhet av going concern-anmärkningar. Det lyckades också till största delen. Intervjupersonernas svar var också mycket eniga. En större mängd intervjuer hade möjligtvis kunnat påverka säkerheten i resultatet, men p.g.a. att intervjupersonerna till största delen var eniga och svaren stämde överrens med litteraturen ansågs sannolikheten låg.

7.4 Avhandlingens kontribution

Syftet med denna avhandling var att undersöka vilka kännetecken revisorer använder när de identifierar företag med going concern-problem i Finland och vilka faktorer leder till att ett företag får en going concern-anmärkning. Syftet var också att försöka rangordna faktorerna för att förstå vilken faktor som påverkar revisorns beslutsfattande mest. Syftet nåddes och avhandlingens kontribution var att tillföra mer information hur revisorer i Finland tänker vid going concern-anmärkningar och vilka kännetecken i företaget de använder samt vilka faktorer påverkar deras beslut mest. Avhandlingens resultat kan användas av andra revisorer eller företagets ledning för att bättre förstå revisorernas tankeprocess vid going concern-anmärkningar.

7.5 Förslag till framtida forskning

Ett förslag till framtida forskning är att studera vad marknadens reaktion är till revisorernas going concern-modifierade revisionsberättelser. Kausar, Taffler och Tan (2017) har undersökt marknadens reaktioner till going concern-modifierade revisionsberättelser och jämfört reaktionerna i Storbritannien och i USA. Man kunde också undersöka vad reaktionerna i Finland är. Påverkar revisorns going concern-anmärkning företagets möjlighet att förbli operativt? Orsakar going concern-anmärkningen konkurs eller kunde företaget ha fortsatt sin verksamhet utan en anmärkning.

Ett mycket undersökt tema är också revisionsarvoden från övriga tjänster än revision och hur det påverkar revisorns oberoende. Ratzinger-Sakel (2013) har i sin artikel undersökt förhållandet mellan revisionsarvoden och revisorns oberoende med hjälp av going concern-anmärkningar i Tyskland. Undersökningen har gjorts genom att undersöka om de övriga tjänsterna revisorn har erbjudit, har påverkats revisorns oberoende (Ratzinger-Sakel 2013). Callaghan m.fl. (2009) har studerat förhållandet mellan revisorns going concern-anmärkning och revisionsarvoden från övriga tjänster än revision för ett antal amerikanska företag som har gått i konkurs. Robinson (2008) har undersökt om revisorns erbjudna skatttjänster påverkar revisorns oberoende genom att forska going concern-anmärkningar från amerikanska företag som har gått i

konkurs. Read (2015) har forskat i förhållandet mellan revisorns benägenhet att ge en going concern-anmärkning och arvoden från övriga tjänster (och revisionsarvoden) för 203 noterade amerikanska företag som har ansökt om konkurs under åren 2002–2013. Man kunde med hjälp av dessa undersökningar studera vad situationen är i Finland.

Man kunde också utvidga arbetet utfört i denna avhandling och öka populationen av revisorer som intervjuas. Vidare kunde man ta med revisorer från icke-Big 4 företag och undersöka om det finns en skillnad mellan Big 4 och icke-Big 4 revisorer.

Källor

Artiklar

Altman, Edward & Thomas McGough (1974) Evaluation of a company as a going concern. *The Journal of Accountancy* Vol. 138, Issue 6, s. 50-57.

Basioudis, Ilias G., Evangelos Papakonstantinou & Marshall A. Geiger (2008) Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom. *ABACUS*, Vol. 44, No. 3, s. 284-309.

Blay, Allen D., Marshall A. Geiger & David S. North (2011) The Auditor's Going-Concern Opinion as a Communication of Risk. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 30, No 2, s. 77-102.

Blay, Allen D., James R. Moon & Jeffrey S. Paterson (2016) There's No Place Like Home: The influence of Home-State Going-Concern Reporting Rates on Going-Concern Opinion Propensity and Accuracy. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* Vol. 35, No. 2, s. 23-51.

Boone, Jeff P., Inder K. Khurana & K. K. Raman (2010) Do the Big 4 and the Second-tier firms provide audits of similar quality? *Journal of Accounting & Public Policy* Vol. 29 Issue 4, s. 330-352.

Bruynseels, Liesbeth & Marleen Willekens (2012) The effect of strategic and operating turnaround initiatives on audit reporting for distressed companies. *Accounting, Organizations and Society* Vol. 37, s. 223-241.

Callaghan, Joseph, Mohinder Parkash & Rajeev Singhal (2009) Going-Concern Audit Opinions and the Provision of Nonaudit Services: Implications for Auditor Independence of Bankrupt Firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 28, No 1, s. 153-169.

Carey, Peter, Stuart Kortum & Robyn Moroney (2012) Auditor's going-concern-modified opinions after 2001: measuring reporting accuracy. *Accounting and Finance* 52, s. 1041-1059.

- Carson, Elizabeth, Neil L. Fargher, Marshall A. Geiger, Clive S. Lennox, K. Raghunandan & Marleen Willekens (2013) Audit Reporting for Going-Concern Uncertainty: A Research Synthesis. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 32, Supplement 1, s. 353-384.
- Chang, Ai-Mei, Andrew D. Bailey Jr., Jane Mutchler & Andrew B. Whinston (1993) Modeling the going concern judgment using argumentation theory. *Journal of Organizational Computing* Vol. 3, Issue 1, s. 51-85.
- Citron, David & Richard Taffler (2001) Ethical Behavior in the U.K. Audit Profession: The Case of the Self-Fulfilling Prophecy Under Going-Concern Uncertainties. *Journal of Business Ethics* 29, s. 353-363.
- DeAngelo, Linda (1981) Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics* 3, s. 183-199.
- Fargher, Neil L. & Liwei Jiang (2008) Changes in the Audit Environment and Auditor's Propensity to Issue Going-Concern Opinions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 27, No. 2, s. 55-77.
- Fischer, Mary, Treba Marsh & P. Douglas Brown (2016) Going Concern: Decisions usefulness or harbinger of doom? *Journal of Business and Accounting* Vol. 9, No. 1, s. 136-145.
- Geiger, Marshall A. & Dasaratha V. Rama (2006) Audit Firm Size and Going-Concern Reporting Accuracy. *Accounting Horizons* Vol. 20, No. 1, s. 1-17.
- Guiral, Andrés, Emiliano Ruiz & Waymond Rodgers (2011) To What Extent Are Auditor's Attitudes toward the Evidence Influenced by the Self-Fulfilling Prophecy? *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 30, No. 1, s. 173-190.
- Ho, Joanna & Fei Kang (2013) Auditor Choice and Audit Fees in Family Firms: Evidence from the S&P 1500. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 32 Issue 4, s. 71-93.
- Jones, Frederick L. (1996) The Information Content of the Auditor's Going Concern Evaluation. *Journal of Accounting & Public Policy* Vol. 15 Issue 1, s. 1-27.

- Kausar, Asad, Richard J. Taffler & Christine E. L. Tan (2017) Legal Regimes and Investor Response to the Auditor's Going Concern Opinion. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* Vol. 32, s. 40-72.
- Knechel, W. Robert & Ann Vanstraelen (2007) The Relationship between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions. *Auditing: A Journal of Practise & Theory* Vol. 26, No. 1, s. 113-131.
- Krishnan, Gopal V. & Changjiang Wang (2015) The Relation between Managerial Ability and Audit Fees and Going Concern Opinions. *Auditing: A Journal of Practise & Theory* Vol. 34, No. 3, s. 139-160.
- Krishnan, Jagan & Jayanthi Krishnan (1996) The Role of Economic Trade-Offs in the Audit Opinion Decision: An Empirical Analysis. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* Vol 4, s. 565-586.
- Li, Hong-xia, Zong-jun Wang & Xiao-lan Deng (2008) Ownership, independent directors, agency costs and financial distress: evidence from Chinese listed companies. *Corporate Governace: The International Journal of Effective Board Performance* Vol. 8 Issue 5, s. 622-636.
- Mutchler, Jane F. (1984) Auditor's Perceptions of the Going-Concern Opinion Decision. *Auditing: A Journal of Practise & Theory* Vol. 3, No. 4, s. 17-30.
- Mutchler, Jane F. (1985) A Multivariate Analysis of the Auditor's Going Concern Opinion Decision *Journal of Accounting Research* Vol. 23, No. 2, s. 668-682.
- Mutchler, Jane F. (1986) Empirical Evidence Regarding the Auditor's Going-Concern Opinion Decision. *Auditing: A Journal of Practise & Theory* Vol. 6, No. 1, s. 148-163.
- Ratzinger-Sakel, Nicole (2013) Auditor Fees and Auditor Independence – Evidence from Going Concern Reporting Decisions in Germany. *Auditing: A Journal of Practise & Theory* Vol. 32, No. 4, s. 129-168.

Read, William J. (2015) Auditor Fees and Going-Concern Reporting Decisions on Bankrupt Companies: Additional Evidence. *Current Issues in Auditing* Vol. 9, Issue 1, s. A13-A27.

Reynolds, Kenneth J. & Jere R. Francis (2001) Does size matter? The influence of large clients on office-level auditor reporting decisions. *Journal of Accounting and Economics* 30, s. 375-400.

Robinson, Dahlia (2008) Auditor Independence and Auditor-Provided Tax Service: Evidence from Going-Concern Audit Opinions Prior to Bankruptcy Filings. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 27, No. 2, s. 31-54.

Rodgers, Waymond, Andrés Guiral & José A. Gonzalo (2009) Different Pathways that Suggest Whether Auditor's Going Concern Opinions are Ethically Based. *Journal of Business Ethics* 86, s. 347-361.

Ruiz-Barbadillo, Emiliano, Nieves Gómez-Aguilar, Cristina de Fuentes-Barberá & María Antonia García-Benau (2004) Audit Quality and the Going-concern Decision-making Process: Spanish Evidence. *European Accounting Review*, Vol. 13, No. 4, s. 597-620.

Tucker, Robert, Ella Matsumura & K. R. Subramanyam (2003) Going-concern judgements: An experimental test of the self-fulfilling prophecy and forecast accuracy. *Journal of Accounting and Public Policy* 22, s. 401-432.

Vanstraelen, Ann (2002) Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious Continental European business environment: empirical evidence from Belgium. *Accounting and Business Research* Vol. 32, No. 3, s. 171-186.

Yates Reuterkus, Stephanie & Kyojik Song (2005) Auditor's Reputation and Equity Offerings: The Case of Arthur Andersen. *Financial Management*, s. 121-135.

Böcker

Björklund, Maria & Ulf Paulsson (2003) *Seminarieboken – att skriva, presentera och opponera*. Studentlitteratur.

Bryman, Allan & Emma Bell (2013) *Företagsekonomiska forskningsmetoder (upplaga 2)*. Liber AB, Stockholm.

FAR Akademi AB (2014) *FARs Samlingsvolym 2015 – revision*. FAR Akademi, CPI - Clausen & Bosse, Leck.

Patel, Runa & Bo Davidson (2011) *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning (fjärde upplagan)*. Lund, Studentlitteratur.

Tomperi, Soile (2016) *Tilintarkastus: Normeista käytäntöön*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu: Edita Publishing Oy.

Torkkeli, Jukka (2016) *Osakeyhtiön tilinpäätösmalli 2016*. ST-Akatemia Oy: Suomen Tilintarkastajat Oy.

ST-Akatemia Oy (2017) *Tilintarkastajan raportointi 2016 – Kertomukset, lausunnot ja muut asiakirjat*. ST-Akatemia Oy: Suomen Tilintarkastajat Oy.

Elektroniska källor

IAS 1 Utformning av finansiella rapporter Tillgänglig: <https://www-faronline-se.ezproxy.vasa.abo.fi/Dokument/I/IAS0001/?query=ias+1> Hämtad 18.9.2017

ISA 200 Den oberoende revisorns övergripande mål samt utförandet av en revision enligt International Standards on Auditing Tillgänglig: <https://www-faronline-se.ezproxy.vasa.abo.fi/Dokument/I/ISA200/?path=/3/7/26749/27286/27284/> Hämtad 8.11.2017

ISA 220 Kvalitetskontroll för revision av finansiella rapporter Tillgänglig: <https://www-faronline-se.ezproxy.vasa.abo.fi/Dokument/I/ISA220/?path=/3/7/26749/27286/27284/> Hämtad 8.11.2017

ISA 570 Fortsatt drift (omarbetad) Tillgänglig: <https://www-faronline-se.ezproxy.vasa.abo.fi/Dokument/I/ISA570/?query=isa+570> Hämtad 21.9.2017

Lagar

Aktiebolagslag 21.7.2006/624

Bokföringslag 30.12.1997/1336

Revisionslag 18.9.2015/1141

Bilaga 1: Ett enskilt aktiebolags revisionsberättelse (med finansieringsanalys och verksamhetsberättelse)

REVISIONSBERÄTTELSE

Till [X] Ab:s bolagsstämma

Revision av bokslutet

Uttalande

Vi har utfört en revision av bokslutet för X Ab (fo-nummer 1234567-8) för räkenskapsperioden 1.1.–31.12.2016. Bokslutet omfattar balansräkning, resultaträkning, finansieringsanalys och noter till bokslutet.

Enligt vår uppfattning ger bokslutet en rättvisande bild av bolagets ekonomiska ställning samt av resultatet av dess verksamhet i enlighet med i Finland ikraftvarande stadganden gällande upprättande av bokslut och det uppfyller de lagstadgade kraven.

Grund för uttalandet

Vi har utfört vår revision i enlighet med god revisionssed i Finland. Våra skyldigheter enligt god revisionsmed beskrivs närmare i avsnittet Revisorns skyldigheter vid revision av bokslutet. Vi är oberoende i förhållande till bolaget enligt de etiska kraven i Finland som gäller den av oss utförda revisionen och vi har i övrigt fullgjort vårt yrkesetiska ansvar enligt dessa. Vi anser att de revisionsbevis vi har inhämtat är tillräckliga och ändamålsenliga som grund för våra uttalanden.

Styrelsens och verkställande direktörens ansvar för bokslutet

Styrelsen och verkställande direktören ansvarar för upprättandet av bokslutet och för att bokslutet ger en rättvisande bild i enlighet med i Finland ikraftvarande stadganden gällande upprättande av bokslut samt uppfyller de lagstadgade kraven. Styrelsen och verkställande direktören ansvarar även för den interna kontroll som de bedömer är nödvändig för att upprätta ett bokslut som inte innehåller några väsentliga felaktigheter, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel.

Vid upprättandet av bokslutet ansvarar styrelsen och verkställande direktören för bedömningen av bolagets förmåga att fortsätta verksamheten. De upplyser, när så är tillämpligt, om förhållanden som kan påverka förmågan att fortsätta verksamheten och att använda antagandet om fortsatt drift. Antagandet om fortsatt drift tillämpas dock inte om man avser att likvidera bolaget, upphöra med verksamheten eller inte har något realistiskt alternativ än att göra något av dessa.

Revisorns skyldigheter vid revisionen av bokslutet

Våra mål är att uppnå en rimlig grad av säkerhet om huruvida bokslutet som helhet innehåller några väsentliga felaktigheter, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel, och att lämna en revisionsberättelse som innehåller våra uttalanden. Rimlig säkerhet är en hög grad av säkerhet, men är ingen garanti för att en revision som utförs enligt god revisionssed alltid kommer att upptäcka en väsentlig felaktighet om en sådan finns. Felaktigheter kan uppstå på grund av oegentligheter eller fel och anses att vara väsentliga om de enskilt eller tillsammans rimligen kan förväntas påverka de ekonomiska beslut som användare fattar med grund i bokslutet.

Som del av en revision enligt god revisionssed använder vi professionellt omdöme och har en professionellt skeptisk inställning under hela revisionen. Dessutom:

- ✓ Identifierar och bedömer vi riskerna för väsentliga felaktigheter i bokslutet, vare sig dessa beror på oegentligheter eller på fel, utformar och utför granskningsåtgärder bland annat utifrån dessa risker och inhämtar revisionsbevis som är tillräckliga och ändamålsenliga för att utgöra en grund för våra uttalanden. Risken för att inte upptäcka en väsentlig felaktighet till följd av oegentligheter är högre än för en väsentlig felaktighet som beror på fel, eftersom oegentligheter kan innefatta agerande i maskopi, förfalskning, avsiktliga utelämnanden, felaktig information om eller åsidosättande av intern kontroll.
- ✓ Skaffar vi oss en förståelse av den del av bolagets interna kontroll som har betydelse för vår revision för att utforma granskningsåtgärder som är lämpliga

med hänsyn till omständigheterna, men inte för att uttala oss om effektiviteten i den interna kontrollen.

- ✓ Utvärderar vi lämpligheten i de redovisningsprinciper som används och rimligheten i ledningens uppskattningar i redovisningen och tillhörande upplysningar.
- ✓ Drar vi en slutsats om lämpligheten i att styrelsen och verkställande direktören använder antagandet om fortsatt drift vid upprättandet av bokslutet. Vi drar också en slutsats, med grund i de inhämtade revisionsbevisen, om huruvida det finns någon väsentlig osäkerhetsfaktor som avser sådana händelser eller förhållanden som kan leda till betydande tvivel om bolagets förmåga att fortsätta verksamheten. Om vi drar slutsatsen att det finns en väsentlig osäkerhetsfaktor, måste vi i revisionsberättelsen fästa uppmärksamheten på upplysningarna i bokslutet om den väsentliga osäkerhetsfaktorn eller, om sådana upplysningar är otillräckliga, modifiera uttalandet om bokslutet. Våra slutsatser baseras på de revisionsbevis som inhämtas fram till datumet för revisionsberättelsen. Dock kan framtida händelser eller förhållanden göra att ett bolag inte längre kan fortsätta verksamheten.
- ✓ Utvärderar vi den övergripande presentationen, strukturen och innehållet i bokslutet, däribland upplysningarna, och om bokslutet återger de underliggande transaktionerna och händelserna på ett sätt som ger en rättvisande bild.

Vi kommunicerar med dem som har ansvar för bolagets styrning avseende, bland annat, revisionens planerade omfattning och inriktning samt tidpunkten för den, samt betydelsefulla iakttagelser under revisionen, däribland betydande brister i den interna kontrollen som vi identifierat under revisionen.

Övriga rapporteringsskyldigheter

Övrig information

Styrelsen och verkställande direktören ansvarar för den övriga informationen. Övrig information omfattar informationen i verksamhetsberättelsen.

Vårt uttalande om bokslutet täcker inte övrig information.

Vår skyldighet är att läsa informationen i verksamhetsberättelsen i samband med revisionen av bokslutet och i samband med detta göra en bedömning av om det finns väsentliga motstridigheter mellan informationen i verksamhetsberättelsen och bokslutet eller den uppfattning vi har inhämtat under revisionen eller om informationen i verksamhetsberättelsen i övrigt verkar innehålla väsentliga felaktigheter. Det är ytterligare vår skyldighet att bedöma om verksamhetsberättelsen har upprättats enligt gällande bestämmelser.

Enligt vår uppfattning är uppgifterna i verksamhetsberättelsen och bokslutet enhetliga och verksamhetsberättelsen har upprättats i enlighet med gällande bestämmelser om upprättande av verksamhetsberättelse.

Om vi utgående från vårt arbete drar slutsatsen att det förekommer en väsentlig felaktighet i informationen i verksamhetsberättelsen bör vi rapportera detta. Vi har ingenting att rapportera gällande detta.

[Övriga underrubriker enligt behov]

[Revisorns ort och datering]

[Revisorns underskrift]

[Revisorns adress]

Källa: Tilintarkastajan raportointi 2016 s. 56-59

Bilaga 2: Intervjuguide på svenska

Frågeformulär:

Allmänt:

1. Hur länge har du jobbat som revisor?
2. Är du CGR- eller GR-revisor? Vilket år blev du auktoriserad?
3. Hur ser din kundportfölj ut? Hur många kunder har du och hur stora är de?
4. Har du någon gång gett en revisionsberättelse med en anmärkning om going concern. Ungefär hur ofta?
5. Har du gett en revisionsberättelse med en avvikande mening om going concern? Ungefär hur ofta?
6. Hur upplever du en uppskattning av företagets going concern? (krävande, enkelt...)

Observation av problem i företags going concern

7. Vilka kännetecken i ett företag orsakar att du tänker att företaget kan ha problem med going concern?
8. Hur uppskattar du följande kännetecken eller hur påverkar de din uppskattning?
 - a. I vilket skede påverkar negativ resultatutveckling uppskattningen av företagets going concern?
 - b. Hur uppskattar du företagets betalningsförmåga?
 - c. Hur uppskattar du företagets insufficiens?
 - d. Hur påverkar omorganiseringar?
 - e. Hur påverkar betalningssvårigheter?
 - f. Hur påverkar negativt eget kapital?
 - g. Finns det andra kännetecken?

Identifiering av ett företag som en potentiell mottagare av en going concern-anmärkning

9. När du identifierar ett problemföretag och ger en going concern-anmärkning, vilka kännetecken gör företaget till mottagare av going concern-anmärkningen?
 - a. Beaktar du ledningens planer och åtgärder för att komma över de finansiella svårigheterna? Vilka åtgärder påverkar ditt beslut?
 - i. Beaktar du åtgärder vars effekter ses inom 12 månader?
 - ii. Beaktar du åtgärder vars effekter ses först efter 12 månader?
 - b. Påverkar företagets ålder ditt beslut? På vilket sätt?
 - c. Påverkar företagets storlek ditt beslut? På vilket sätt?
 - d. Påverkar företagets ägarstruktur ditt beslut? På vilket sätt?
 - e. Jämför du företagets nyckeltal med historiska data eller med branschens jämförelsedata?
 - i. Vilka nyckeltal använder du?
 - f. Använder du företagets kassaflödesanalys?
 - g. Finns det förmildrande omständigheter som kunde påverka ditt beslut? (företaget får finansiering t.ex. lån eller ägarna investerar i företaget, företaget har en mycket sakkunnig ledning...)
10. När du har gett en revisionsberättelse med en anmärkning om going concern, har det hänt att företaget gått i konkurs inom ett år? Om inte, vet du orsaken till att företaget inte har gått i konkurs?
11. Hur ser de att en revisionsberättelse med en going concern-anmärkning påverkar företagets framtid? Påverkar detta ditt beslut?

Bilaga 3: Intervjuguide på finska

Kyselylomake:

Yleistä:

1. Kuinka kauan olette työskennelleet tilintarkastajana?
2. Oletteko KHT vai HT-tilintarkastaja? Minä vuonna teidät on auktorisoitu?
3. Asiakasportfolionne koostumus (asiakasmäärä)? Asiakkaiden koko?
4. Oletteko antanut mukautettua kertomusta koskien osakeyhtiön toiminnan jatkuvuutta? Kuinka usein suunnilleen?
5. Oletteko antanut kielteistä kertomusta koskien osakeyhtiön toiminnan jatkuvuutta? Kuinka usein suunnilleen?
6. Millaisena koette toiminnan jatkuvuuden arvioinnin? (haastavaa, yksinkertaista...)

Ongelmien havainnointi toiminnan jatkuvuudessa

7. Millaiset tekijät yrityksessä saavat teidät ajattelemaan, että yrityksellä voisi olla ongelmia toiminnan jatkuvuuteen suhteen?
8. Miten arvioitte seuraavia tekijöitä tai miten ne vaikuttavat arviointiin?
 - a. Missä vaiheessa negatiivinen tuloskehitys vaikuttaa toiminnan jatkuvuuden arviointiin?
 - b. Miten arvioitte yrityksen maksukykyä?
 - c. Miten arvioitte yrityksen ylivelkaisuutta?
 - d. Uudelleenjärjestelyjen vaikutukset?
 - e. Maksuvaikkeudet?
 - f. Negatiivinen oma pääoma?
 - g. Muita tekijöitä?

Yrityksen identifiointi mukautuksen saajaksi koskien toiminnan jatkuvuutta

9. Kun määrittelette, että ongelmayritys saa mukautuksen koskien toiminnan jatkuvuutta tilintarkastuskertomuksessa, mitkä tekijät tekevät yrityksestä huomautuksen saajan?

- a. Otatteko huomioon johdon suunnitelmat ja toimenpiteet taloudellisten vaikeuksien ylitsepääsemiseksi? Mitkä toimenpiteet vaikuttavat päätöksentekoonne?
 - i. Otatteko huomioon johdon toimenpiteet, joiden vaikutus näkyy 12 kk:n sisällä?
 - ii. Otatteko huomioon johdon toimenpiteet, joiden vaikutus näkyy vasta 12 kk:n jälkeen?
 - b. Vaikuttaako yrityksen ikä päätöksentekoonne? Millä tavalla?
 - c. Vaikuttaako yrityksen koko päätöksentekoonne? Millä tavalla?
 - d. Vaikuttaako yrityksen omistusrakenne päätöksentekoonne? Millä tavalla?
 - e. Vertaatteko yrityksen tunnuslukuja historiallisiin tietoihin tai alaan?
 - i. Mitä tunnuslukuja käytätte?
 - f. Käytättekö yrityksen kassavirta-ennusteita?
 - g. Onko lieventäviä olosuhteita, jotka vaikuttaisivat päätöksentekoonne? (yritys saa rahoitusta esim. lainaa tai omistajat investoivat yritykseen, erittäin osaava johto...)
10. Kun olette antaneet mukautetun kertomuksen koskien toiminnan jatkuvuutta, onko yritys mennyt konkurssiin vuoden sisällä? Jos ei, niin tiedättekö syyn miksi ei?
11. Miten näette, että mukautettu kertomus vaikuttaa yrityksen tulevaisuuteen? Vaikuttaako tämä päätöksen tekoonne?